

ICOM

International
council
of museums
SRBIJA

11

ČASOPIS NACIONALNOG KOMITETA MEĐUNARODNOG SAVETA MUZEJA

Jun 2020.

IZDAVAČ
NK ICOM Srbija
Trg Republike 1a, Beograd
icom.serbia@gmail.com
<http://network.icom.museum/icom-serbia>

ZA IZDAVAČA
Nikola Krstović

GLAVNI UREDNIK
Tatjana Mihailović

UREĐIVAČKI ODBOR
Angelina Banković
Zorana Drašković Kovačević
Jelena Ognjanović, Sara Sopić

SADRŽAJ

5

Muzeji će nastaviti dalje: poruka predsednice ICOM-a Suaj Aksoj

7

J. Ognajnović, S. Sopić, Kako je biti muzej bez muzeja?
Muzej u doba pandemije koronavirusa

13

N. Krstović, Dan posle sutra...

15

Tema broja – odgovor studenata muzeologije

22

Intervju: Sandro Debono, Kustosiranje zajednica
– razgovor vodila Tijana Palkovljević Bugarski

30

Z. Drašković Kovačević, Više od igre, obećanje ili opomena

34

I. Ivana Ćirić, Oživljavanje stvaralaštva Nikole Tesle
primenom savremenih softvera: kratak osvrt na izložbe u virtuelnoj realnosti

38

A. Banković, Legat – problem ili bogatstvo

44

Z. Rakić, Osam vekova umetnosti pod okriljem Srpske pravoslavne crkve 1219–2019.

50

A. Vranješ, Drevno i savremeno u Galeriji Srpske akademije nauka i umetnosti

57

V. Džigić, N. Ćosić, RE-ORG Srbija

60

P. Đidić, Izložba Ivan Meštrović (1883–1962)

66

A. Gojgić, Rimske terme u Čačku, novo poglavlje – 50 godina kasnije

SUAJ AKSOJ

Predsednica ICOM-a
(2016 – jun 2020)

Dragi članovi i drage članice ICOM-a,
Drage kolege i koleginice,

MUZEJI ĆE NASTAVITI DALJE

Prevod:
Mira Luković

*Nakon ovog perioda iscrpljujuće
izolacije, muzeji će nam biti
potrebni da se prisetimo ko smo i
gde pripadamo, kao i da odlučimo
šta želimo da učinimo za svoju
budućnost sa iskustvom koje smo
stekli. Zsigurno ćemo se snažnije
povezivati sa svojim zajednicama
kako bismo gradili održivu
budućnost za našu planetu.*

Želim da započnem ovo obraćanje uz najtoplije reči podrške u ovim teškim vremenima. Nadam se da ste vi, vaše porodice i prijatelji bezbedni i zdravi, kao i da se nosite sa ovom situacijom najbolje što možete.

Tokom proteklih nekoliko nedelja naš svet je postao čudno mesto. Kako je polovina čovečanstva zatvorena u svojim domovima, teško je ne zapitati se kada će i da li će se naši životi vratiti na staro. Iako je pandemija COVID-19 za mnoge od nas najveći globalni izazov sa kojim smo se susreli u životu, ovo bi mogao biti i dobar trenutak da se zamislimo nad time koliko su zapravo naši životi pre ovoga bili savršeni. Kao i svaki globalni izazov, i ovaj zahteva globalni odgovor u svim sektorima – i muzeji u tome imaju svoju ulogu.

Tokom drugih kriza u prošlosti muzeji su ostajali otvoreni, dostupni zajednicama kao prostori razmena, susreta i oporavka, spremni da dokumentuju sadašnjost, zajedničkim snagama pronađu smisao u njoj i podele lekcije za budućnost. Ovoga puta hiljade muzeja

širog sveta moralo je da zatvori svoja vrata – i ne znamo kada će ona ponovo biti otvorena. Osim radnica i radnika koji rade na obezbeđivanju i održavanju muzeja, među kojima su mnogi i dalje na licu mesta i čuvaju naše muzeje ugrožavajući sopstvene živote, većina samih muzejskih stručnjaka našla se u izolaciji. Onima koji su i dalje mobilisani, želim da izrazim najveću zahvalnost i duboko divljenje koje, sigurna sam, deli čitava međunarodna muzejska zajednica.

Paradoksalno, iako su zatvoreni, muzeji nikad nisu bili dostupniji. Ponuda virtuelnih tura, kolekcija, video-snimaka i konferencija je neizmerna, i raste iz dana u dan. Deluje kao da je izbijanje pandemije COVID-19 izazvalo inovacije zahvaljujući kojima muzeji iznalaze digitalna rešenja kako bi pružili podršku istrajnosti čitave zajednice. Manji muzeji koji nemaju pristupa najnovijim tehnologijama pokazuju izvanrednu snalažljivost pronalazeći druge načine da stignu do svoje publike, ponekad i uz sasvim jednostavna sredstva poput *heštegova*. Naša struka je primorana da se menja ubrzanim tempom. Mi imamo priliku i moć da učinimo kraj ove priče boljim nego što bi inače bio.

ICOM i njegovi komiteti nisu izuzeti iz ovog talasa promena. Uprkos otkazivanju mnogih konferencija i sastanaka, uključujući ICOM-ove godišnje sastanke, naša mreža se ubrzano prilagođava novoj paradigmi. Komiteti ICOM-a već predlažu uzbudljive alternative kako bi održali kontakt sa svim svojim članovima gde god oni bili, kao što su vebinari, kampanje na društvenim mrežama i, uopšteno, snažnije prisustvo na digitalnim platformama. Apelujem na predsednike svih naših komiteta da održe uobičajenu dinamičnost rada u svojim grupama. Našim članovima

– želim da vas uverim da će ICOM, bez obzira na to koliko dugo potraje izolacija, i dalje biti tu za vas. Nastavićemo da dosežemo do vas, da vas slušamo i da se angažujemo zajedno sa vama; a kada se ova situacija okonča, naša međunarodna mreža biće jača nego ikad.

U potpunosti smo svesni istrajnosti muzejskih stručnjaka i sigurni u nju u svetlu suočavanja sa izazovima koje donosi pandemija COVIDa-19. Ipak, muzejski sektor ne može da preživi sam, bez javne i privatne podrške. Postoji goruća potreba za fondovima hitne podrške i politikama koje bi zaštitile stručnjake i nezavisne radnike sa nesigurnim ugovorima. Ova kriza je brojne institucije kulture širom sveta dovela na ivicu ekonomskog sloma. Ipak, muzeji će nam biti neophodni kad se sve ovo završi, i to više nego bilo kada ranije. Nakon ovog perioda iscrpljujuće izolacije, muzeji će nam biti potrebni da se prisetimo ko smo i gde pripadamo, kao i da odlučimo šta želimo da učinimo za svoju budućnost sa iskustvom koje smo stekli. Zasižno ćemo se snažnije povezivati sa svojim zajednicama kako bismo gradili održivu budućnost za našu planetu.

Drage kolege, ICOM zastupa međunarodnu muzejsku zajednicu od 1946. godine, neumorno braneći vitalnu ulogu koju muzeji imaju u svojim zajednicama u vremenima punim izazova i neizvesnosti. Nastavićemo to da radimo i tokom pandemije, kao i nakon nje. Ova kriza zahteva korenite promene, a mi ćemo u skladu s tim prilagoditi svoj rad kako bismo nastavili svoju misiju uz neprocenjivu podršku svojih članova, kako bi i oni mogli nastaviti da podržavaju opšte dobro zajednice u svojim sredinama. Solidarnost, posvećenost i profesionalnost svakog od vas bili su i biće naša zajednička snaga.

KAKO JE BITI MUZEJ BEZ MUZEJA?

Muzeji u doba pandemije koronavirusa

Tekst

Sara Sopić, Jelena Ognjanović

*U formi razgovora
kustoskinje pričaju kako su
se svetski i domaći muzeji
snašli u digitalnom svetu,
nakon što su se tokom
marta zatvorili za javnost
zbog pandemije kovida-19.*

Proleće 2020. godine će možda jednog dana u istoriji muzeologije biti posmatrano kao prekretnica u delovanju i definisanju muzeja. A možda i neće. Zasada možemo samo da konstatujemo aktivnosti koje trenutno sprovodimo i da diskutujemo o njima. Ono što je činjenica jeste da se ovog proleća u piku muzejske sezone neće otvoriti blokbuster izložbe i da turisti neće nagnuti u svetske muzeje gladni „velikih umetnika i njihovih dela“. Muzeji i galerije su se tokom marta gotovo u čitavom svetu zatvorili za publiku, usled preporuka državnih i svetskih zdravstvenih organizacija da se na ovaj način može sprečiti širenje zaraze virusom poznatijim kao novi kovid-19. Zahvaljujući činjenici da se sve ovo dešava u XXI veku, kada postoje sve moguće platforme, društvene mreže i načini komuniciranja bez fizičkog kontakta, možda i nismo u tolikom problemu. Da li bi u nekom drugom vremenu zbog ovakve pandemije muzeji bili „zamrznuti“ kao što je sada veliki broj drugih kompanija? Da li muzeji na ovaj način dokazuju ili žele da dokažu da su oni relevantni iako nam deluje da su druge stvari mnogo važnije? Svetske muzejske organizacije kažu da je ovo vreme kada digitalno kulturno nasleđe može da doprinese da ljudi uživaju i razvijaju kreativnost više nego ikada. Zato su Sara Sopić i Jelena Ognjanović odlučile da u formi teksta porazgovaraju o tome kako su se svetski i domaći muzeji snašli u digitalnom svetu i da li možemo da se hvalimo činjenicama da se ono što je navedeno u prethodnoj rečenici baš doslovno reflektovalo na naše društvo. Listajući stranice i profile kako srpskih tako i svet-skih muzeja, naišle smo na nekoliko načina koje muzejski stručnjaci koriste kako bi se virtuelno približili svojoj publici i podelile smo ih na sledeće teme:

FOTOGRAFIJA I TEKST

Jelena: Kako je rečeno na jednom webinaru koji se bavio povezivanjem sa publikom u doba korona virusa, potrebno je isprobati nove sadržaje, ali oni ne treba da podrazumevaju nova sredstva. Šta to tačno znači? Imajući u vidu sredstva kojim raspolažu srpski muzeji možemo reći da smo većinom odlučili da u vidu fotografije i zanimljivog teksta predstavljamo svoje kolekcije. Ovo je bio jednostavan način da pokažemo sve one fotografije muzejskih

Narodni muzej Šabac: On-line muzej

Narodni Muzej Kikinde: U karantinu

predmeta koje smo digitalizovali i da ispričamo nešto zanimljivo o njima. Na sajtovima, stranicama Fejsbuka i Instagrama ili pak platformi Google Arts and Culture mogli smo videti veliki broj ovakvih sadržaja koji pokazuju raznolikost i lepotu naših kolekcija. Da li su pratioci naših stranica čitali i tekstove, nisam sigurna. Ali, ako ništa drugo, videli su kvalitetne fotografije našeg kulturnog nasleđa. Ako pomislimo da je bar trećini onih koji su „lajkovali“ naše objave ostala u glavi slika arheološkog, etnološkog, umetničkog ili bilo kog drugog eksponata, mislim da smo u ovim okolnostima ipak uspeli nešto da postignemo.

VIRTUELNE TURE

Sara: Virtualne ture u muzejima idealno su rešenje za publiku koja nije u mogućnosti da poseti muzej usled geografske udaljenosti ili pak za one koji žele da iskuse mali delić atmosfere pre svoje posete. Razvoj tehnologije omogućio je snimanje 360°, tj. mogućnost okretanja u svim pravcima, uz interakciju korisnika, što ima za cilj da u potpunosti dočara iskustvo posete pa čak i omogući dodatni kvalitet u odnosu na fizičku posetu poput

Snimak ekrana popularnog Instagram profila Dudewithasign (Ortak sa znakom)
Narodni muzej Kragujevac: virtualna tura

*Veliki broj muzeja širom sveta izašao
je sa ponudom virtualni obilazak
njihovih postavki a opet očekivana
egzaltirana reakcija publike je izostala.*

približavanja eksponatu, uveličavanja najsitnijih detalja, postavljnja pitanja kustosu, ulaska u delove muzeja koji su inače nedostupni itd. Mogućnosti su razne no svaki od ovih elemenata dodatno je opterećenje za već pozamašnu svotu budžeta koju ovakvi projekti zahtevaju a o angažmanu kustosa u pripremi

posve novog sadržaja da i ne govorimo. No, ako se i obezbedi odgovarajući budžet, prevaziđu sve tehničke poteškoće i napravi tura koja se učitava brzo, bez smetnji, sa zanimljivim opcijama za interakciju u virtuelnom prostoru, istraživanja i dalje pokazuju da se publika vrlo retko odlučuje da konzumira ovakav sadržaj a čak i kada pokuša, ne snalazi se dobro, brzo napušta aplikaciju i ocenjuje iskustvo kao nezadovoljavajuće. Trenutna situacija, u kojoj je ovakva virtuelna poseta

već postojeća video-vođenja kroz aktuelne ili održane izložbe. Zanimljivo je zapitati se koji je procenat publike na društvenim mrežama zapravo i pogledao video od 2 minuta, a zamislite tek one duže. Puno vremena, napora i kreativnosti je potrebno da bi se snimio i izmontirao jedan video od nekoliko minuta, da bi često i sami konstatovali da je pomalo dosadan ili da ni sami ne biste pogledali video do kraja kad bi vam ga neko drugi pokazao. Takođe, konkurencija su nam video-koncerti,

Narodni muzej u Beogradu: video-vođenje

Galerija Matice srpske: Make-up tutorijal

muzejima jedina moguća opcija dodatno potvrđuje ovakav stav. Veliki broj muzeja širom sveta izašao je sa ponudom virtuelnog obilaska njihovih postavki a opet očekivana egzaltirana reakcija publike je izostala.

VIDEO-PRIČE

Jelena: Video-priče i vođenja kroz izložbe su delovali kao zanimljiva akcija muzeja. Pojedini muzeji su svoje kustose angažovali da iz sopstvenog doma pričaju o određenim delima u kratkim video-zapisima. Naši muzeji su se pak odlučili da snime i/ili iskoriste

predstave, svi filmovi i serije ovog sveta. Samim tim razmišljam naglas: da li je potrebno toliko ulaganje u nešto za šta ni sami niste sigurni da će delovati, a opet, ako ne probamo, nećemo ni znati... Svakako treba pokušati biti inovativan i koristiti video-formu za sadržaje koje ne biste mogli ispričati na drugačiji način, poput muzejskog mejkap tutorijala.

Sara: Izdavačka delatnost muzeja poslednjih decenija izuzetno je bogata imajući u vidu normu da gotovo svaku izložbu prati katalog i sve veći pritisak na muzeje da proizvode i uređuju publikacije koje se oslanjaju posredno i neposredno na teme koje spadaju u njihov domen. Ove publikacije nažalost najčešće postaju artikli muzejskih suvenirnica i predstavljaju jedan od glavnih izvora prihoda muzeja. Dostupnost muzeja već dugo predstavlja jednu od najznačajnijih tema muzejske teorije i prakse i odavno se ne misli više samo na fizičku dostupnost muzejskih zgrada. Dakle, dostupnost muzeja je znatno širi pojam i podrazumeva prilagođavanje sadržaja različitim grupama korisnika ali i uključivanje (participaciju) marginalizovanih grupa u kreiranje sadržaja a ne samo u njegovu konzumaciju. Grupe o kojima savremeni muzej mora misliti stalno se iznova redefinišu i uvećavaju. U svom odgovoru na kapitalističko uređenje, muzeji kao institucije kojima profit ne sme biti prioritet u odnosu na društvenu odgovornost moraju brinuti i o onima koji nemaju novca da priušte njihove sadržaje. U vezi sa tim, postavljanje PDF-ova muzejskih publikacija koji se mogu besplatno preuzeti, morao bi biti jedan od prvih koraka ukoliko zaista želimo dostupne i demokratske muzeje. Ovo je jedan od segmenata dostupnosti koji bi morao postati praksa, ukoliko već nije, jer prevazilazi potrebe društva u vanrednom stanju.

Jelena: Izgleda da su pored svih predstavljanih sadržaja, društvenim mrežama najviše „odjeknuli” tzv. izazovi. Oni, naravno, nisu sada izmišljeni. Postoje već godinama i realizuju se sa manje ili više uspeha u javnosti. Ovakvom tipu akcije priključili su se kako svetski tako i domaći muzeji pod okriljem

Galerija Matice srpske: #Umetnički izazov

heštega *Between Art and Quarantine*, ali i mnogih drugih koje su muzeji sami osmislili shodno ovoj ideji. Društvene mreže su već nedeljama preplavljene fotografijama gde ljubitelji umetnosti rekreiraju skinuti umetnička dela uz pomoć nekoliko rekvizita koje pronalaze u svojim domovima. U prvi mah, rekli bismo da je ovo čista zabava masa. Međutim, ako pomislimo da je svako ko je prihvatio ovaj izazov morao prvobitno da potraži na Internetu umetničko delo koje mu se sviđa, da o njemu nešto pročita, a da ga zatim dobro prouči kako bi uočio sve one detalje koje želi da ponovi u svojoj fotografiji, onda možemo reći da smo ipak postigli

Muzej Jugoslavije: #Yudom izazov

nešto više. Na kraju, maštovitost i kreativnost fotografija koje svakodnevno gledamo u kombinaciji sa umetničkim delima, daju jedan novi savremeni pogled na to šta je umetnost.

ZA KRAJ

Jelena: Zanimljivo je razmišljati kako su preko noći poslovi koje smo smatrali usputnim, poput oglašavanja na društvenim mrežama, sada postali najvažniji segment muzejskog funkcionisanja. Nakon svega ovog, postavlja se pitanje da li će nadležne institucije shvatiti važnost zanimanja za XXI vek i njihovu ozbiljnost, jer svako ko je ovih dana smišljao sadržaj i pisao tekstove za objave, mogao je da shvati da to nije nimalo naivan posao.

Sara: Izazovna situacija koju je pandemija koronavirusa postavila pred muzeje širom sveta ostaviće trajne negativne posledice koje će se osećati godinama. One su već vidljive u broju muzejskih radnika koji su ostali bez posla (počevši od povremeno angažovanih vodiča, edukatora, dizajnera, kustosa...) i u ukidanju budžeta za projekte koji se neće realizovati bez uveravanja da je to privremena mera predloga i plana saniranja štete nakon

Nakon svega ovog, postavlja se pitanje da li će nadležne institucije shvatiti važnost zanimanja za XXI vek i njihovu ozbiljnost, jer svako ko je ovih dana smišljao sadržaj i pisao tekstove za objave, mogao je da shvati da to nije nimalo naivan posao.

prolaska vanrednog stanja. Dakle, jasno je da će i ovako skromni budžeti za kulturu biti dodatno „skresani” i da će pritisak na muzeje da ostvare profit i nađu alternativne izvore finansiranja biti znatno veći. Ovakva situacija usloviće znatno izmenjene uslove rada za sve muzejske radnike i nužno kompromitovanje vrednosti društveno odgovornog muzeja koji služi svojim zajednicima zarad profita i opstanka u postapokaliptičnom svetu. Ostaje pitanje da li smo tome još više doprineli dokazujući da možemo raditi podjednako dobro i sa smanjenim kapacitetima, u izmenjenim okolnostima, održavajući privid prisutnosti i relevantnosti muzeja u stanju opšteg kolapsa koji trenutno živimo. ♡

DAN POSLE SUTRA...

Ambivalentnost pozicije otvoren–zatvoren muzej pokreće stara, nama doskoro dobro znana i bolna pitanja. Međutim, okolnosti nisu istovetne onima u kojima su nam godinama nedostajala dva ili tri (glavna) muzejska čvorišta. Situacija korona-svesti stavlja pitanje baze muzejske delatnosti u sasvim novi kontekst. To je kontekst komunikacije kroz hipertekst i brzi prelazak od jedne ponude ka drugoj.

Tekst

Nikola Krstović

Pišući u decembru 2019. godine za publikaciju Galerije Matice srpske *Mladi biraču* sročio sam: „Moć je kao virus. Kada virus ograničimo u zatvoreni prostor, on buja dok ima domaćina. Kako je muzej (uglavnom) zatvoreni prostor, a kako je domaćin 'osuđen' na večno trajanje, to virus buja, napreduje, postajući jedno sa domaćinom.“ „Moć“ na koju sam mislio je ona koja se rađa iz muzejskog samozadovoljavanja sopstvenim postojanjem. Sada su muzeji gotovo nasilno ispražnjeni od posetilaca, ali i od stručnjaka. Ogoljeni u svom besmislenom postojanju ukoliko se baziraju na zgradi i predmetu. Koliko mi je poznato, samo je Skansen u Švedskoj, zbog liberalnijih mera odbrane od bolesti, ostao delimično *otvoren*.

Ambivalentnost pozicije otvoren–zatvoren muzej pokreće stara, nama doskoro dobro znana i bolna pitanja. Međutim, okolnosti nisu istovetne onima u kojima su nam godinama nedostajala dva ili tri (glavna) muzejska

čvorišta. Situacija korona-svesti stavlja pitanje baze muzejske delatnosti u sasvim novi kontekst. To je kontekst komunikacije kroz hipertekst i brzi prelazak od jedne ponude ka drugoj.

Facebook stranica NK ICOM Srbije veoma je živa zahvaljujući sjajnom timu žena koji je vodi i u okolnostima u kojima smo prisiljeni da komuniciramo isključivo virtuelno potvrđujući da fizička distanca ne znači i socijalnu. Pitanje koje „inficira“ glave muzejskih stručnjaka je: kako komunicirati kada na raspolaganju imamo samo virtuelnu komunikaciju, na „tržištu“ koje su već uveliko zauzeli drugi i virtuelno „zanimljiviji“. NEMO je već objavio svoju analizu u kojoj se tvrdi da je gotovo polovina muzeja u Evropi pojačala svoje virtuelne aktivnosti u različitim oblicima. Da se ne gnjavimo statistikom, čini se da je situacija u Srbiji slična.

Mnogi su u vanrednim okolnostima animirali deo svoje publike, čak pridobili i novu.

Neki se jednostavno nisu snašli – tako je u svakoj krizi. Pokazalo se da su jači i moćniji (ne najjači i najmoćniji u Evropi za koje se pokazalo da gube (čitaj – ne zarađuju) stotine hiljada evra nedeljno) prilagodljiviji, ali ne nužno i inventivniji u „tunelima“ virtuelnih komunikacija. Pokazala se i stara boljka iz realnog života – nije važno samo komunicirati,

Važna je svest da je muzej „bez zidova“ moguć. I da, barem neko vreme, deluje. Nije li to svojevremeno otelotvorio u svojoj knjizi Muzej bez zidova i francuski „De Golov“ ministar kulture, književnik, pustolov i antikolonijalista. Ovo poslednje posebno ističem ne bih li naglasio svest o borbi protiv kolonizacije znanja. Jer znanje pripada svima, a toga posebno treba da su svesni muzeji.

nego znati i *zašto* komunicirati, što uglavnom daje odgovor i na pitanje *kako*? Svi nejasno naziremo da će ovo stanje (ili zbivanje) proći, ali njegova ograničenost nije izgovor za neprisustvo na sceni koja je, kako rekoh, bitno drugačija od ustaljene – publika sa drugačijim veštinama i navikama je jednostavno druga publika.

Aktivnosti koje su u etar „plasirali“ Narodni muzej u Beogradu, Galerija Matice srpske, muzeji grada Beograda i Novog Sada, Istorijski muzej Srbije, Muzej naivne i marginalne umetnosti, Muzej Jugoslavije, Prirodnjački muzej, Muzej savremene umetnosti u Beogradu, Muzej Nikole Tesle, Muzej Vojvodine, Etnografski muzej, Muzej vazduhoplovstva,

narodni muzeji u Kraljevu, Toplicama, Kindi, Šapcu, Nišu i Smederevu (za svoje rođendane), Muzej Krajine, Virtuelni muzej Mihajla Pupina i mnogi drugi pokazuju svu energiju i svest o tome koliko je važno biti prisutan u javnoj sferi. Ujedno pokazuju i koliko različitih modela bivanja u javnom prostoru postoji. Da li su sve veštine tu? Ne. Da li su svi stalno bili na visini nametnutog medijskog zadatka? Ne. Ali, nijedno „ne“ nije kritika. Važna je svest da je muzej „bez zidova“ moguć. I da, barem neko vreme, deluje. Nije li to svojevremeno otelotvorio u svojoj knjizi *Muzej bez zidova* i francuski „De Golov“ ministar kulture, književnik, pustolov i antikolonijalista. Ovo poslednje posebno ističem ne bih li naglasio svest o borbi protiv kolonizacije znanja. Jer znanje pripada svima, a toga posebno treba da su svesni muzeji.

Kao ilustraciju ovog poslednjeg, a i manje-više svega rečenog, prenosim adaptaciju igre smišljene odavno, a koju je globalno popularisao Geti, lokalno Galerija Matice srpske kroz inicijativu Umetnički izazov. Studenti muzeologije Filozofskog fakulteta u Beogradu odgovorili su veoma uspešno na zahtev i postali okosnica virtuelne galerije Narodnog muzeja „Moja sasvim nova verzija“. Nadam se da će svi muzeji u Srbiji postati bolja verzija sebe nakon iskustava sa nadrealnim korona-pritiskom.

P. S. U momentu kada stavljam tačku na ovaj tekst stiže obaveštenje da je Ministarstvo kulture i informisanja Republike Srbije dalo preporuku da se od sutra, 22. aprila 2020. godine, otvore muzeji, galerije, arhivi, biblioteke. Izgleda da je sutrašnja pretpostavljena „sasvim nova verzija“ u prilici da odmah postane jučerašnja. Želim svim muzejima srećan rad! 🍀

ANDREJA DROBNJAK

Mikan Aničić, Seka

Slika je bila deo retrospektivne izložbe *Dvorjani bez kralja* u Galeriji RTS-a 2018. godine i Muzeju Vojvodine u Novom Sadu 2019. godine. Na prvi pogled pomislila sam da je delo iz neke minule epohe. Način prikazivanja savremenog čoveka, kao i činjenica da se slikar snažno odupire slikarskom jeziku modernog vremena i pribegava arkadijskom i večno lepom, vodili su me ovom izboru za foto-interpretaciju. U pozadini je predeo sa crkvom, tako da njegove kompozicije ne isključuju religioznost i duhovni aspekt života, koji je, prema mišljenju umetnika, danas često izostavljen iz života ljudi.

ILJA PETROV

Reljef bankara, Viminacijum

Reljef bankara se nalazi u stalnoj postavci Narodnog muzeja u Beogradu. Ovaj reljef sam izabrao zbog svog interesovanja za antiku i arheologiju. Reljef prikazuje dve figure, bankara koji zapisuje i broji novac i, verovatno, pomoćnika koji čita spisak sa svitka. Zanimljiva je i tema reljefa koja nam govori o tome koliko su njegovom naručiocu bili važni bankarstvo i birokratija. Budući da se radi o mermeru, verovatno nije bilo ni jeftino ni lako nabaviti materijal. Takođe, scena svedoči i o dugovečnosti nekih delatnosti.

JELENA ĐUKIĆ

Donato Kreti, Judita sa glavom Holoferna

Pored toga što volim ovu biblijsku priču u kojoj hrabra Judita, u nameri da spase svoj narod, ubija asirskog tiranina Holoferna, time što mu odrubljuje glavu, ova slika me podseća i na prošlogodišnje dežuranje u muzeju.

Od nas se tražilo da izaberemo delove postavke koji najviše odgovaraju našem senzibilitetu, stoga sam često bila u delu posvećenom stranoj umetnosti. Često sam stajala ispred nje i divila se elegantnom prikazu žene koja je morala da poćini monstruoan zloćin zaradi višeg dobra. Potrudila sam se da sa onim što mi je bilo dostupno odam počast ovom vrsnom delu.

JELENA MARČO

Stevan Aleksić, Autoportret u kafani, oko 1904.

Stevan Aleksić je jedan od prvih umetnika koji je uveo ideju simbolizma u srpsku umetnost. Ideja memento mori, tj. „smrtno si biće i jednog dana ćeš umreti“, koja opominje da treba živeti najbolje što se može, u ovim momentima samoizolacije čini mi se veoma bliskom. To je i ključni razlog mog izbora. Moji ukućani su bili uključeni u ceo proces nastanka replike ovog dela a za mene su moji roditelji isto što i figura svirača tj. moralizatorska opomena o prolaznosti života i neizbežnosti starosti.

MAJA MARKOVIĆ

Raša Todosijević, *Nulla dies sine linea*

Među crtežima iz serije *Nijedan dan bez crte* izloženim u Narodnom muzeju u Beogradu nalazi se i jedan datovan 16. 3. 1976. koji sam izabrala za foto-reinterpetaciju, budući da je tog dana 2020. godine Narodni muzej zatvoren za posetioce usled vanrednog stanja. Svaka od linija predstavlja jedan od dana provedenih u samoizolaciji. Naziv dela takođe korespondira sa porukom koju javnost upućuje – da slobodno vreme u izolaciji u svojim domovima treba da iskoristimo baveći se kreativnim radom, učenjem, čitanjem ili savladavanjem neke nove veštine.

TEODORA STEVANOVIĆ

Milena Pavlović Barili, Portret sa crnom rukavicom

Najdirljivija poruka ovog dela je mističnost jedne radne sobe, rađanje inovativnosti u pažljivo odabranom trenutku odumiranja kreativnog zatišja, koje ustupa mesto još nezrelom plodu uma. Taj osećaj misaone pokretljivosti u zanosu invencije rađa se na mestu gde sedim i pišem šaljivom olovkom. Posebno mesto zauzima fotografija sa dragom osobom uslikana na jednom od putovanja, koja kao statua stoji da inspiriše i evocira stvaralačku snagu u meni. Kao i u Mileninom radu, stvarnost i san se prepliću, čuvajući arsenal uspomena koje u dimu prizivaju nadahnuće.

VEDRANA BOGDANOVIĆ

Katarina Ivanović, Starica se moli pred obed

Odabrala sam sliku iz Galerije Matice srpske, ali nisam je u potpunosti reprodukovala nego sam je, zbog trenutnih dešavanja, premjestila u savremeni kontekst, predstavljajući ljudski strah i paniku. Umesto hrane predstavljam tablete, luk ostaje luk (kao predstava mentaliteta naših ljudi), pa ipak, rakija je postala asepsol. Kontrasti svijetlo – tamno sugerišu nadu i strah, objedinjene u molitvi.

SANDRO DEBONO

KUSTOSIRANJE ZAJEDNICA?

Razgovor vodila
Tijana Palkovljević Bugarski

Sandro Debono, istoričar umetnosti, muzeolog i profesor Univerzizeta na Malti, boravio je u Novom Sadu povodom Međunarodne muzejske konferencije Muzeji, mladi, aktivizam. Kakav je pogled ovog društveno-angažovanog muzejskog mislioca na ulogu muzeja u XXI veku, pročitajte u intervjuu koji je sa Sandrom Debonom vodila Tijana Palkovljević Bugarski, upravnica Galerije Matice srpske.

Galerija Matice srpske je imala zadovoljstvo da ugosti kustosa, istoričara umetnosti i profesora sa Malte, Sandra Debona, na Međunarodnoj muzejskoj konferenciji *Muzeji, mladi, aktivizam* održanoj u februaru 2020. godine. Konferencija je okupila više od 100 učesnika iz Evrope i regiona sa ciljem da se preispitaju i prodiskutuju teme posvećene programima za mlade i društveno angažovanoj ulozi muzeja u XXI veku.

Sandro Debono je muzejski mislilac i strateg u kulturi. On stoji iza projekta MUZA – novog nacionalnog umetničkog muzeja zajednice i projekta Valeta 2018 – Evropska prestonica kulture, u kojem je bio vođa. Međunarodni časopis *Architecture Digest* označio je projekat MUZA kao „jedan od 15 značajnih muzeja otvorenih 2013. godine“, dok su ga uticajne britanske novine *The Guardian* okarakterisale „kao jedan od 13 neizostavnih novih galerija i muzeja u Evropi“. Debono je član Savetništva

međunarodne platforme za muzejske mislioce i inovatore We Are Museums i nacionalni predstavnik Evropske muzejske akademije (European Museum Academy). Tokom godina rada objavio je brojne tekstove u časopisima i zbornicima na temu muzeja. Takođe, u svom radu se bavi i izložbama, a među poslednjim je izložba *Malta: Land of Sea* u Centru za lepe umetnosti BOZAR u Briselu, realizovana povodom predsedavanja Malte Savetu Evropske unije 2017. godine.

☛ Imala sam sreću da posetim novootvoreni muzej MUZA u Valeti, koji je zapravo rekonstruisana palata sa novim konceptom stalne postavke. MUZA nije bio samo običan muzejski projekat. Šta je on tačno?

Prvi odgovor na ovo pitanje bio bi da je MUZA vizija. Projekat je nastao kao odgovor na situaciju u kojoj je tradicionalni muzej izgubio značaj i postao zastareo. Sećam se prve školske grupe koja je posetila Muzej ubrzo nakon što sam postavljen za direktora 2007. godine. Dok su se šetali ulicom prema Muzeju, odjednom su skrenuli na suprotnu stranu, misleći da treba da idu u drugom pravcu, jer su zamenili zgradu Muzeja sa zgradom Kulturnog centra, koja je na drugoj strani grada. Shvativši situaciju, pokrenuo sam svoj tim tako što sam im postavio teška pitanja, koja su dugo čekala na odgovor. Jedno od prvih pitanja koje je trebalo postaviti bilo je prilično konkretno: Da li nam u ovom trenutku zaista treba umetnički muzej? Niko, kao što se očekivalo, nije dao negativan odgovor, ali tada se pojavilo još više pitanja, a vremenom sve više i više. Ako još uvek postoji potreba za umetničkim muzejom (tada poznatom kao Nacionalni muzej likovnih umetnosti), kakav je to onda muzej koji treba da bude relevantan u

Rad sa istorijskim zgradama u cilju njihovog pretvaranja u muzeje, često dovodi do nametnute estetike, dok funkcija i svrha muzeja preuzimaju, brišu ili skrivaju materijal i istoriju zgrade. Umesto takvog pristupa, cilj ovog projekta bio je da zgrada „govori“ sama za sebe i da se interveniše samo tamo gde istorijski slojevi i stratifikacije nisu jasno čitljivi i shvaćeni. Priča o prikazu zbirke bi se zatim uklapala u zgradu, poprimajući oblik i formu protoka posetilaca, slično kao što se voda prilagođava obliku posude, a uspeh je podrazumevao postizanje prave ravnoteže između njih.

XXI veku? U tom trenutku je rođena MUZA – Muzej umetnosti društvene zajednice koji je svoja vrata otvorio u novembru 2018. godine, tačno na vreme da bude domaćin godišnje konferencije Mreže evropskih muzejskih organizacija (NEMO). Sama reč MUZA označava tri vrednosti koje predstavljaju ideje vodilje misije i vizije našeg muzeja. Pre svega,

Logo projekta MUZA

to je akronim malteškog naziva starog muzeja – *Muzev Nazzjonali tal-Arti* (Nacionalni muzej likovnih umetnosti) koji se odnosi na prošlost. Kolekcija MUZA zapravo datira iz ranih 20-ih godina XX veka i baštini istoriju koja se vremenom oblikovala. Ovaj projekat nije imao za cilj da odvoji istoriju kolekcije od Muzeja, već samo da je predstavi na nov način. Drugo vrednost odnosi se na etimološki koren reči „muzej“ koja potiče od reči *Muza* – figure iz klasične mitologije koja nadahnjuje kreativnost. Time smo se vratili suštini onoga što predstavlja muzej i vrednostima koje jesu fundamentalne i za muzejsku instituciju XXI veka. Treće značenje se krije takođe u samoj reči „muza“ koja na malteškom jeziku znači inspiracija. Ovu reč i danas na Malti koristimo u svakodnevnom govoru kada opisujemo kreativnost i inspiraciju – nekoga ko peva ili

svira muzički instrument. Sve dok postoji inspiracija, postoji i muza. Drugi izazov u projektu MUZA bio je sama građevina muzeja koja poseduje sopstvenu istoriju. Rad sa istorijskim zgradama u cilju njihovog pretvaranja u muzeje, često dovodi do nametnute estetike, dok funkcija i svrha muzeja preuzimaju, brišu ili skrivaju materijal i istoriju zgrade. Umesto

Rad fokus-grupe u projektu MUZA

takvog pristupa, cilj ovog projekta bio je da zgrada „govori“ sama za sebe i da se intervenišu samo tamo gde istorijski slojevi i stratifikacije nisu jasno čitljivi i shvaćeni. Priča o prikazu zbirke bi se zatim uklapala u zgradu, poprimajući oblik i formu protoka posetilaca, slično kao što se voda prilagođava obliku posude, a uspeh je podrazumevao postizanje prave ravnoteže između njih.

☞ Muzej XXI veka naglašava participaciju posetilaca. Možete li objasniti kako je vaš muzej implementirao inkluzivan i polifoničan model muzeja?

Ambicija da muzej bude inkluzivan i polifoničan bila je osnova projekta od prvog dana. Osim što smo koristili fokus grupe za testiranje narativa o kolekciji i njeno izlaganje, dizajn izložbe razvijao se tokom celog procesa kao

odgovor na osećanja posetilaca prema eksponatima i celokupnoj izložbi – tzv. *empathic modelling*. Ideja vodilja ovog projekta može se sažeti u jednoj jednostavnoj rečenici – manje pačvoraka, a više tkanja. Često se navodi da muzej doživljavamo kao ustanovu usredsređenu na kolekciju koja čini njen istorijski i tradicionalni identitet. Restoran, obrazovne

takođe osmišljeni uzimajući u obzir mišljenje posetilaca kao glavni filter. Neke ideje su pretočene u iskustva zahvaljujući tehnologiji koja uključuje različite tehnike i načine pristupanja umetničkoj produkciji. U drugim slučajevima, bilo je važnije pitanje kako izložiti kolekciju, a s tim u vezi razmatrani su mnogi značajni pristupi. Na primer, glavni ulaz u galerijske

Ulaz u galerijske prostore Muzeja

aktivnosti i bilo koji drugi dodatni sadržaji često se smatraju sekundarnim i od manjeg značaja. Namera ovog projekta bila je da se iskoriste svi mogući resursi i prostori muzeja kako bi se osnažili i inspirisali. Umesto da se kolekcija razmatra kao osovina oko koje se vrte i kojoj doprinose sve usluge, novi muzej sa centralnom orijentacijom ka publici, zamišljen je tako da se kolekcija koristi kao resurs, zadržavajući u određenoj meri glavnu ulogu. Međutim, sada se uzima u obzir empatija muzejske publike kao potreba koju treba uvažiti i koju treba ispuniti u svakom prostoru muzeja, bilo da se radi o galerijama ili pratećim prostorijama. Postoji izreka koja lepo objašnjava ovaj pristup – svi putevi vode u Rim. U tom smislu, svi muzejski prostori vode prema kolekciji, ali je i sve vreme preispituju kao dostupan resurs. Dizajn i izgled izložbenih prostorija su

prostore osmišljen je tako da posetioce dočeka veliki broj portreta. Ova ideja je bazirana na kulturnom konceptu staklenih šafelaja Line Bo Bardi, koji je prvi put korišćen u Nacionalnom muzeju Sao Paola u Brazilu 60-ih godina. Koncept je primenjen kroz novi pristup, predstavljajući portrete u prirodnoj veličini. Na ovaj način posetilac ne doživljava portret samo kao umetničko delo već i kao subjekat – ljudsko biće koje je nekada fizički šetalo u prostoru, baš kao što posetioci to rade danas.

✶ Pojam *kustosiranje zajednica* najčešće koristite sa referencom na projekat koji se realizovao uoči otvaranja MUZE. Na šta tačno mislite kada koristite ovaj termin?

Postojao je jedan potprojekat koji je pomerio težište s muzeja u korist muzejske publike. To je bio projekat *Naqsam l-MUŽA – Sharing*

MUŽA. Glavni domet i cilj ovog projekta bio je transformacija značenja i značaja nacionalne kolekcije u jedan upotrebljiv izvor. S obzirom na to da je Malta veličine grad-države, projekat je mogao lako dosegnuti do svih građana i njihovih zajednica uz pomoć lokalnih saveta i administracije. Koordinator su birali grupu od najviše deset učesnika koji

tako spojio različite pripadnike zajednica kroz njihov lični izbor umetničkih dela. Na primer, jedna osoba, u ovom slučaju izbeglica, izabrala je istu sliku kao i stanovnik koji živi blizu mesta naslikanog prizora. Zanimljivo je da se neki od učesnika nikada nisu sreli, čak i ako dolaze iz iste zajednice. Takođe, lokalne zajednice su dobro prihvatile postavljene

Participativni projekat Sharing MUŽA

su demografski predstavljali određenu zajednicu. Članovi grupe su zatim bili pozvani da posete stari Nacionalni muzej likovnih umetnosti, koji je bio otvoren do kraja 2016. godine, kako bi odabrali svoja omiljena umetnička dela. Uz pomoć kustosa Muzeja, koji su im pomogli u izboru, ne govoreći im šta da rade, zamoljeni su da tokom jedne večeri u Muzeju prezentuju publici umetničko delo koje su izabrali. Neki od njih nikad ranije nisu posetili Muzej, a možda čak nisu ni znali da postoji, ali su učestvovali u projektu i izabrali su svoja umetnička dela koja su istraživali i prezentovali. Na kraju prezentacije izabranu publiku koju su sami pozivali, pitali su na kom mestu žele da se predstave reprodukcije umetničkog dela koje su izabrali. Na ovaj način su svoj lični izbor prvo podelili sa prijateljima, a zatim i sa čitavom svojom zajednicom. Projekat je

reprodukcije slika, a neki su čak i prigovarali kada su sklonjene. Zato su mnogi smatrali da projekat treba nastaviti i da postoji mnogo više potencijala u ovakvom angažovanju zajednice. On me je podstakao da razmišljam o načinima i sredstvima kako zajednice mogu da „kustosiraju“ u muzejima, pretvarajući sebe u korisnike i učesnike muzejskog iskustva. O zajednici koja kustosira može se reći mnogo više. Svakako postoji potreba da se govori o muzeju kao javnom prostoru, gde kustosi deluju kao dirigenti orkestra koji osnažuje zajednice i pojedince da se povezuju, komuniciraju i angažuju. Potrebe naših zajednica, još više u scenariju nakon kovida-19, treba da budu i ostanu važne. Kustosiranje priča inspirisanih kolekcijama muzeja kojima publika daje priznanje i stvara smisao, u današnjem vremenu je jedan od puteva koji treba da sledimo.

☞ Naša konferencija bila je posvećena mladima i aktivizmu u muzejskom okruženju. Šta mislite na koji način bi muzejske institucije mogle da promovisu socijalnu koheziju i neguju zajednicu identiteta kroz umetnost?

Mislim da muzej ima važnu ulogu i obavezu prema društvu. To su međunarodne platforme već prepoznale, poput NEMO-ve platforme za međunarodni pokret za zaštitu životne sredine *Muzeji za budućnost*, koji uglavnom vode mlađi, a koja je aktivna zajedno sa globalnim pokretom *Petak za budućnost*. Ako posmatramo muzej kao javni prostor u kojem se zajednice okupljaju i bave kolekcijama pomoću raznovrsnih alata, onda možemo reći da muzeji poseduju ogroman potencijal za okupljanje razno-likih i često disparatnih identiteta zahvaljujući korišćenju njihovog kulturnog sadržaja. Osnaživanje posetilaca i javnosti da se bave kolekcijama kako bi izvukli svoje lične priče nešto je što sam video da se događa u Galeriji Matice srpske sa projektom *Mi nismo čudovišta* i taj način angažovanja ima još puno mogućnosti. Lično sanjam o muzeju identiteta u kome se predstavljanje i potvrđivanje različitosti promovise i podržava. Umesto da predstavlja istoriju teritorija ili odabrani aspekt te istorije, muzej može biti prostor gde se različiti identiteti mogu okupiti čak i u različitosti i raznovrsnosti.

☞ Objasnili ste i definisali „humanistički muzej“ ili „muzej okrenut ljudima“ kao onaj koji „vodi kustos ili direktor muzeja koji umesto da postavlja kriterijume značenja kolekcije, on ih preispituje... dok pokušava da premosti širok spektar identiteta koji zajedno čine odgovarajuću zajednicu ili zajednice“. Možete li nam reći nešto više o ovoj ideji?

Muzej okrenut ljudima je prostor u kojem se ljudske potrebe i težnje stavljaju na prvo mesto. Mislim da je to u velikoj meri pitanje relevantnosti, gde muzejski prostor postaje mesto susreta, razmene i razgovora. Izazov u postizanju ovog cilja i materijalizacije ovih ambicija takođe leži u načinima i sredstvima kako se muzej menja i prilagođava okolnostima koje su konstantno promenljive. Tradicionalno, muzejska ustanova se smatra uporištem znanja zasnovanih na proučavanju materijala koji joj stoji na raspolaganju da bi razumela, interpretirala i predstavila nasleđe i estetske vrednosti. Često je ovo znanje strogo povezano sa odgovarajućom naučnom disciplinom muzeja i, samim tim, ograničava pristup samo na kategoriju posetilaca koju Džon Falk u svom modelu klasifikacije identiteta publike opisuje kao „hobiste i stručnjake“. Otvaranjem ka publici jednim širim pristupom, muzeji mogu da pridobiju mnogo širi spektar publike. Ako imamo u vidu višeslojnost umetničkog dela i u interpretaciju uključimo sociologa, geografa ili naučnika, onda se delo sagledava kao prizma u kojoj je jedna osovina interpretativne svetlosti razdeljena u paletu interpretativnih boja. Kustos ili direktor muzeja ima ključnu ulogu u svemu tome. Zaista, mogućnost postojanja i osnaživanja publike da tumači kolekciju, umetnička dela i materijalnu kulturu uopšte kroz svoj korpus znanja ima potencijal, tim više ako je ambicija za jačanje socijalne kohezije usađena unutar biti muzejskog postojanja. Umesto da odobri postavljenu interpretaciju datog artefakta ili materijalne kulture, kustos preuzima ulogu pregovarača koji angažuje svoju publiku da posreduje i usklađuje značenja i vrednosti umetničkih dela. Može i dalje da postoji potreba da muzej i zvanično predstavi dela, ali sigurno postoji prostor za

višeglasni pristup gde je prepoznato i predstavljeno više značenja.

☞ Bili ste važan govornik na konferenciji Muzeji, mladi, aktivizam, ali i njen aktivan učesnik. Možete li da nam date pregled konferencije i onoga što ste poneli kući iz Novog Sada?

Zahvalan sam na ovom pozivu i počastvovan što sam doprineo diskusijama tokom Konferencije. Konferencija je bila veoma dobro organizovana, što govori u prilog tome da Galerija Matice srpske trenutno ima vodeću ulogu među muzejima u Srbiji. Izbor govornika i to što su svi oni relativno mladi sluti na dobro u „muzejskom pejzažu“ Srbije, gde poteškoće sa kojima se susrećemo zbog pandemije kovida-19 zahtevaju sveže ideje i inovativna rešenja za prevazilaženje problema i teškoća sa kojima se bore muzeji. Najvažnije što sam poneo sa sobom je ogromni potencijal koji muzejski sektor u Srbiji ima da promišlja i proizvede nove ideje i projekte koji prevazilaze ono što je standard i trenutno aktuelno. Oduvek sam verovao da se inovacije gotovo uvek dešavaju na rubovima. Nije pitanje uložених sredstava ili statusa, već više agilnosti institucije da reaguje na promene i drugačije razmišljanje kako bi kreirala nove oblike muzejskog angažmana i institucije. Galerija Matice srpske je jedna od tih ustanova.

☞ Konačno, kako vidite umetnički muzej u budućnosti. Možete li da podelite svoju viziju sa nama?

Muzej budućnosti biće jedno prelepo mesto. Dozvolite mi da budem pozitivan u svom razmišljanju i da se usudim da prevaziđem određene norme i stavove. To je sada aktuelnije više nego ikad ranije. Pandemija

Muzej okrenut ljudima je prostor u kojem se ljudske potrebe i težnje stavljaju na prvo mesto. Mislim da je to u velikoj meri pitanje relevantnosti, gde muzejski prostor postaje mesto susreta, razmene i razgovora. Izazov u postizanju ovog cilja i materijalizacije ovih ambicija takođe leži u načinima i sredstvima kako se muzej menja i prilagođava okolnostima koje su konstantno promenljive.

kovida-19 je za iznenađujuće kratak period širom otvorila vrata za promene. Situacija se stalno razvija i „muzejski pejzaž“ nastavlja da reaguje na ovu situaciju dok se razvija. Neke ideje koje su sada izašle na videlo, i ranije, isprobane su i testirane tokom vremena, ali su se uglavnom smatrale sekundarnim u odnosu na tradicionalno muzejsko

bilo koje vreme, postavljajući male i srednje muzeje u istu ravan sa međunarodnim i veoma poznatim muzejima. Ako postoje prave ideje, njima ne trebaju budžeti koji su daleko izvan dometa malih i srednjih muzejskih ustanova, jer mesto i veličina postaju nebitni, ako muzeji kreativno razmišljaju o tome kako da se angažuju u svetskoj javnosti koja

Razgovor na konferenciji Muzeji, mladi, aktivizam

iskustvo. Želeo bih da istaknem dva aspekta ili mogućnosti, od mnogih drugih, koje bi muzej budućnosti mogao da postigne. Prvo razmatranje je ono što nazivamo naglašenijim *drugim životom*. Muzej tradicionalno podrazumeva fizičko iskustvo, odnosno posetu, kao najvažnije u svom postojanju, a virtuelna aktivnost i/ili kroz društvene mreže smatra se sekundarnim ili kao podrška fizičkoj poseti. S obzirom na ogromni društveni eksperiment o kojem govorimo, koji je zadržao ljude širom sveta u svojim domovima, društvene mreže i Internet postali su jedini kontakt sa spoljnim svetom, a društvo postaje mnogo opuštenije u korišćenju savremene tehnologije. Novo razmatranje onoga što ja nazivam „muzejskim vremenom“ znači da muzejima i njihovom doživljaju može pristupiti bilo ko, sa bilo kog mesta širom sveta u

može započeti fokusom na dijasporu, ali i dalje. Drugi „virtuelni život“ muzeja možda ima ogroman potencijal da muzej postane i ostane značajan. Drugi aspekt je potreba za saosećanjem, odnosno više, i još više empatije, sa muzejskom publikom. Ne mogu to dovoljno naglasiti, jer se možda približavamo teškim vremenima u kojima moramo ostati relevantni. S druge strane, muzeji sada potražuju pomoć u slučajevima smanjenja budžeta koje se dešava u vrlo kratkom roku. Svakako je podrška potrebna i neophodna, esencijalna za opstanak muzejske institucije, ali je empatija druga strana novčića – podjednako važna. ♡

VIŠE OD IGRE, OBEĆANJE ILI OPOMENA

Tekst i fotografije
Zorana Drašković Kovačević

*Kuća Simića, kao deo
Narodnog muzeja u Kruševcu,
od 2013. godine do danas
kreira privremene izložbe
zajedno sa Kruševljanima.*

*One ilustruju promene u
građanskom životu od kraja
devetnaestog veka do danas,
korespondirajući sa stalnom
postavkom. Nizom izložbi sa
pratećim programima, kao što
su Porodični album, Za dobro
jutro i laku noć, Štrudla bečka
a torta Vasina, Hajdemo
u planine!, Srećna slava,
domaćice! stvorili smo čvrstu
vezu sa lokalnom zajednicom,
koja nas prepoznaje
kao značajne čuvare
zajedničkog nasleđa.*

Trenutno je u Kući Simića postavka *Svu-
da pođi, kući dođi*, koja na gotovo sim-
boličan način opisuje trenutnu situaciju u
svetu. Dakle svi smo, hteli ili ne hteli, došli
svojim kućama i tu ostali. Kroz preko tri-
deset ilustrovanih putopisa naši sugrađani su
predstavili zemlje u koje su putovali od sre-
dine prošlog veka do danas. U nizu prate-
ćih programa pod nazivom *Noć putovanja*,
učesnici izložbe su, u večernjim terminima,
predstavljali svoje video i foto zapise uz ne-
formalne razgovore sa publikom. Na posled-
nje „noćno putovanje”, biciklom i čamcem na
sopstveni pogon, vodio nas je Predrag Trip-
ković, Kruševljanin koji trenutno sa petočla-
nom internacionalnom ekipom, na čamcu
„Rose” vesla preko Atlantika, pokušavaju-
ći da postigne Ginisov rekord kao najstari-
ji član posade. Ovo međunarodno sportsko
nadigravanje nas vodi do teme izložbe koju
trenutno pripremamo. Izložba *Više od igre* je
zamišljena kao još jedan susret nekadašnjih i
današnjih Kruševljana pod krovom Kuće Si-
mića. Početkom februara smo, putem svo-
je grupe na društvenoj mreži Facebook, kao
i stranice Narodnog muzeja Kruševac, <https://www.facebook.com/Narodni-muzej->

O pripremanju inkluzivne izložbe u vreme karantina

U samom centru grada, u neposrednoj blizini znamenitog Spomenika kosovskim junacima, nalazi se Kuća Simića, jedno od najstarijih gradskih zdanja profane arhitekture. Nekadašnji konak begova Vrenčevića i potonji kumovski poklon knjaza Miloša Stojanu Simiću, moćnom i uticajnom poslovnom čoveku, političaru i ustavobranitelju po kome će zgrada poneti ime, sada predstavlja jedinstveni prostor u gradu, koji istovremeno objedinjuje u sebi muzejsku zbirku i povremene izložbe. Posetiocima Kuće Simića je na raspolaganju postavka eksponata iz Etnografske zbirke Narodnog muzeja Kruševac, osmišljena da na pravi način čoveku današnjice približi ambijent jednog građanskog doma s kraja devetnaestog i početka dvadesetog veka, razdoblja obeleženog intenzivnim razvojem kulture gradskog života i stanovanja. Postavka ima za cilj da javnosti predoči preobražaj Kruševca od zabite turske kasabe u varoš podobnu onovremenim evropskim. Kroz kostim, prostorni raspored (trpezarija, salon, devojačka soba), odabir pokućstva i fotografija, predmeta od kojih svaki ima svoju priču, oživljena je slika grada kakvog više nema. U parteru starog zdanja se smenjuju povremene izložbe posvećene kulturi gradskog življenja tokom poslednjih stotinu godina. U postavljanju izložbi uglavnom učestvuju Kruševljani koji se rado odazivaju pozivu Narodnog muzeja na saradnju.

Iz opisa Kuće Simića na istoimenoj FB grupi, <https://www.facebook.com/groups/71036157397/about/>

Milutin i Rade Radovich iz Čikaga,
učesnici izložbe Više od igre, Vrnjačka Banja, 1965.

Kru%C5%A1evac-110960156983/ pozvali sugrađane da se pridruže igri. Poziv, upućen neformalnim jezikom karakterističnim za društvene mreže, važio je do kraja marta, a otvaranje izložbe je bilo predviđeno za početak maja 2020. godine. Tokom prvih nekoliko nedelja dobili smo desetine fotografija, starih igračaka i opisa dečjih igara uglavnom u ličnom kontaktu sa učesnicima. Onda se dogodila pandemija i na nebrojane načine izmenila pravila ponašanja. U našem slučaju, izmenila je način funkcionisanja muzeja, kao i koncept prikupljanja materijala za izložbu. Neposredni kontakti koji su nas ranije usmeravali na nova istraživanja i doprinosili bogatstvu i raznovrsnosti izloženih predmeta ili opisanih događaja, nisu dozvoljeni. Sa umerenim entuzijazmom smo rad na izložbi prilagodili okolnostima, preselivši se u potpunosti u virtuelni svet, na FB grupu na kojoj smo i do sada vrlo uspešno komunicirali sa učesnicima i posetiocima izložbi. Opisi nekadašnjih dečjih igara stižu na mejl ili u inbox. Fotografije pristižu na mejl ili preko WeTransfer-a. Jedino igračke ne možemo da prikupimo virtuelnim putem, ali smo ozbiljnu kolekciju dobili pre nego što je proglašeno

Olja Ivanjicki u svom prvom automobilu,
Kragujevac 1936, arhiva Fonda Olga Olja Ivanjicki

Gordana Simić iz Kruševca,
Vrnjačka Banja, 1965, autor G. Simić

vanredno stanje a Muzej zatvoren. Kako smo se više oslonili na društvene mreže kao način komunikacije, to nam je donelo neočekivane, nove učesnike. Ne samo iz regiona već i preko Okeana. Jer svako od članova grupe poznaje nekog, ko poznaje nekog, ko ima divne fotografije i pamti detalje gotovo zaboravljanih dečjih igara. Udaljenost, fizička, jezička, intelektualna, starosna i svaka druga, prestaje da bude značajna. Zbog pandemije i prinudnog karantina, ili bolje rečeno uprkos njima, nastaje izložba koju odlikuju kolektivna sećanja udaljenih, a opet bliskih subjekata.

Demonstracija kojoj smo planirali da pribegnemo tokom ovogodišnje Noći muzeja sačekće neko slobodnije vreme, kada će se na tremu ispred Kuće Simića igrati *lastiš* i *školice*, a u izložbenom prostoru *zanimljiva geografija* i *fote*. U međuvremenu ćemo na grupi postavljati interesantne sadržaje koji nam budu pristizali preko društvenih mreža. Na pitanje šta će biti posle ovog globalnog izazova za savremenu civilizaciju, i muzejska struka traži odgovore. U članku koji možete pročitati na <https://www.danas.rs/kultura/u-svetu-post-kovida-muzeji-vise-nece-biti-mestamassovnog-turizma/> budućnost masovnog

Noć putovanja u Kući Simića,
oktobar 2019, autor Z. Drašković

kulturnog turizma u kome su muzeji dominirali kao glavne atrakcije, nije svetla.

I za kraj, malo odmerenog humora u ova ozbiljna vremena. Složićemo se da je trenutno zdravstvena struka najpozvanija da misli i prognozira. Najoptimističniju, istovremeno i najrealniju prognozu o tome šta će biti posle, dao je trenutno najpopularniji lekar na društvenim mrežama, dr Srđa Janković, specijalista imunologije i hepatologije Univerzitetske dečje klinike u Beogradu. Na pitanje novinara da li ćemo ikada više živeti normalno, odgovorio je: „Da. Ali možda će se naš pojam šta je normalno malkice izmeniti”. 🍷

Poštovani Kruševljani i Kruševljanke,

Narodni muzej – Kuća Simića vas, sa osobitim zadovoljstvom, pozivaju da uzmete učešća u priređivanju nove izložbe u Kući Simića pod nazivom *VIŠE OD IGRE – dečje igre, nekad i sad.*

Izložbom bismo se zajedno osvrnuli na igre koje su obeležile detinjstvo Kruševljana koji su stasavali u periodu od sredine prošlog veka do danas. Radi se, dakle, o dečjim igrama, poput *školica, okolo salata, neka bije, neka bije, jelečkinje-barjačkinje...*

Jasno nam je da mnogima od vas ovi nazivi ne znače puno. Jedan od povoda za izložbu je potreba da zabeležimo zaboravljene igre, dok su još uvek među nama nekadašnja deca koja ih se sećaju.

Drugi povod je uočavanje i razumevanje razlika između nekadašnjih i današnjih igara.

Nekada smo hitali u dvorišta dozivajući drugare iz komšiluka da nam se pridruže. Igre su bile masovne, po principu *što više to bolje*, a igrale su se do sitnih sati, na ulici ili u dvorištu.

Mnogi od nas se sećaju dečjih odgovora na majčine glasne dozive preko prozora: *Ajde kući, dosta je!* – *Ali mama, samo još malo!*

Danas su igre individualne, kućne, za računarom ili mobilnim telefonom. Savremena deca se igraju sofisticiranih, dramatično dizajniranih igara u mraku svojih domova. Ne sva, naravno, ali je vreme *Ajmo napolje* igara odavno za nama.

Da biste uzeli učešća u ovoj izložbi, potrebno je da nam, lično ili na mejl Kuće Simića (kucasimica@gmail.com), dostavite tekstove sa opisom omiljene dečje igre i doživljaja koji vas na nju seća. Dobrodošle su i fotografije ili igračke vezane za temu izložbe.

OŽIVLJAVANJE STVARALAŠTVA NIKOLE TESLE PRIMENOM SAVREMENIH SOFTVERA: KRATAK OSVRT NA IZLOŽBE U VIRTUELNOJ REALNOSTI

Tekst i fotografije
Ivana Ćirić

Posebna izložba Muzeja posvećena radu Nikole Tesle, smeštena je u virtuelnu stvarnost. Pristup ovoj, donekle interaktivnoj postavci, uslovljen je korišćenjem namenski izrađene opreme, koja omogućava da se posetilac premesti u kompjuterski animirani prostor gde ima priliku da bira neku od pet priča iz Teslinog života. Ova savremena forma predstavljanja nasleđa imperativno se nametnula u komunikaciji sa publikom, i u zemlji i prilikom gostovanja u inostranstvu, koja je svakodnevno uključena u informaciono-tehnološki klaster.

Jedan od osnovnih zadataka baštinskih institucija poput biblioteka, arhiva i muzeja je da prikupljaju, obrađuju, čuvaju i učine dostupnim kulturna dobra koja su pohranili. Pomenute institucije imaju mogućnost odabira najadekvatnijeg načina za prenošenje kulturne poruke putem raznovrsnih oblika komunikacije koje im danas stoje na raspolaganju. Odabir pristupa prezentaciji može biti kompleksan zadatak posebno u slučaju raznorodnih arhivalija i zbirki koje su deo jedne celine, jer su tu neprimenjiva pojedinačna rešenja budući da je neophodno održati povezanost svih kolekcija i muzealija. Obrada i interpretacija raznorodnog materijala koji se čuva u Muzeju Nikole Tesle – arhivskih dokumenata, ličnih predmeta, bibliotečke građe, predstavljala je svojevrsan izazov kako muzejskom osoblju tako i pojedinačnim istraživačima još od osnivanja ove institucije.

Nakon osnivanja Muzeja Nikole Tesle 1952. godine i sređivanja arhivskog materijala započete su pripreme za uređenje stalne postavke, koje su trajale od 1953. do 1955. godine. U izradi prve stalne postavke je učestvovao tim profesora sa Elektrotehničkog fakulteta u Beogradu, sa direktorom Muzeja Veljkom Koraćem na čelu. Konceptcija stalne postavke nije menjana sve do jula 2016. godine, kada su izvršene određene korekcije i modernizacija postavke uvođenjem elemenata savremene tehnologije. Jedan primer je maketa elektroenergetskog sistema urađena u tehnici trodimenzionalnog mapiranja a drugi primer inovativnog pristupa postavci bilo je uvođenje virtuelnog segmenta za koji su posetioци pokazali izuzetno veliko interesovanje.

Pomenuti virtuelni segment je zapravo posebna izložba Muzeja posvećena radu Nikole Tesle, koja je smeštena u virtuelnu stvarnost.

...digitalizovani su postojeći crteži, planovi, fotografije Teslinih laboratorija i sobe a potom su oni modelovani u 3D programima. Korišćenjem dobijenih 3D modela, urađeni su rendering, animiranje i vizuelizacija u realnom vremenu. Simulirana struktura, refleksija, dubina prostora i stereoskopsko (prostorno) viđenje omogućili su korisniku da zaista doživi još jednu, treću dimenziju i da bude svedok nekih ključnih momenata u Teslinom stvaralaštvu.

Pristup ovoj, donekle interaktivnoj postavci uslovljen je korišćenjem namenski izrađene opreme koja se sastoji od kape sa naočarima i slušalicama, nazvane set za virtuelnu realnost ili 3D set. Postavljanjem i uključivanjem ovog seta posetilac se premešta u kompjuterski animirani prostor u kome mu se ukazuje mogućnost izbora daljeg kretanja ka jednoj od pet priča kroz koje dobija priliku da istraži Tesline laboratorije, sobu u kojoj je proveo poslednje dane ali i naučnikovu viziju budućnosti komunikacija. Na ovaj način posetilac postaje aktivni učesnik prošlosti i (sa)učesnik događaja iz Teslinog života, a ujedno i gost velikog naučnika. Ova savremena forma predstavljanja nasleđa imperativno se nametnula

u komunikaciji sa publikom koja je svakodnevno uključena u informaciono-tehnološki klaster a uočena popularnost ovakvog vida prezentacije usloвила je izradu i naredne aplikacije, namenjene zadovoljenju onih potreba koje su se javljale prilikom gostovanja izložbi našeg muzeja u inostranstvu. Prvu aplikaciju Muzej je radio u saradnji sa privatnom kompanijom iz Beograda a drugu, u nešto izmenjenom i suženom obimu, u saradnji sa timom profesora i saradnika sa Elektrotehničkog fakulteta u Nišu.

Izradi aplikacija prethodio je obiman empirijski angažman. Bilo je neophodno dodatno proučiti i sortirati određene delove muzejskog fonda, što je predstavljalo tek prvu fazu rada. U narednim fazama digitalizovani su postojeći crteži, planovi, fotografije Teslinih laboratorija i sobe a potom su oni modelovani u 3D programima. Korišćenjem dobijenih 3D modela, urađeni su rendering, animiranje i vizuelizacija u realnom vremenu. Simulirana struktura, refleksija, dubina prostora i stereoskopsko (prostorno) viđenje omogućili su korisniku da zaista doživi još jednu, treću dimenziju i da bude svedok nekih ključnih momenata u Teslinom stvaralaštvu.

Nakon primarnog testiranja i izvršenih korekcija, kompjuterski konstruisane Tesline laboratorije u Kolorado Springsu i na Long Ajlendu mogla je posetiti i publika u Japanu, Italiji, Grčkoj, Rusiji, Kanadi, Australiji i na Kipru, gde je uz gostujuću izložbu Muzeja Nikole Tesle predstavljen i set za virtuelnu realnost sa ova dva programa. Postoji mogućnost korišćenja aplikacije na više uređaja simultano, ali je takav vid korišćenja uslovljen raspoloživim uređajima za pokretanje. Tehnologija izrade aplikacije je prilično modularna, što je dodatna pogodnost jer se aplikacija

Osnovac u virtuelnom obilasku
Tesline laboratorije

konstantno testira i unapređuje u skladu sa komentarima korisnika. Iako obezbeđuje jedinstveno iskustvo i neguje autentičnost, virtuelna izložba Muzeja Nikole Tesle je privukla приметно већи број припадника млађе публике. Zaključeno je da su oni spremniji i zainteresovaniji da se angažuju u procesima koji se oslanjaju na nove tehnologije a da je stariju publiku potrebno dodatno motivisati u tom smeru.

Međutim, izazov koji se stalno nameće muzejima jeste definisanje strategije za obradu i prezentaciju materijala, i često je neophodna

Gošća Muzeja prilikom posete virtuelnoj izložbi

Vođenje kroz stalnu postavku Muzeja

konstantna sinhronizacija različitih rešenja prilagođenih specifičnostima fundusa. Moguće rešenje možemo pronaći u uključivanju informacionih tehnologija i stručnjaka iz te oblasti jer nam oni zasigurno mogu ponuditi novi pristup a rezultate je moguće vrlo brzo sagledati i implementirati, što nije zanemarljiva podrška radu same institucije.

Na osnovu istraživanja koja su do sada urađena, zaključeno je da je za izuzetnu popularnost virtuelne izložbe o Teslinom radu najzaslužnija prvenstveno njena edukativna i zabavna strana, ali i realističnost i

autentičnost animiranih elemenata izrađenih pomoću najsavremenijih softverskih razvojnih alata. Ovaj zaključak govori u prilog, ne mnogo starijoj, tvrdnji da adekvatnim odabirom savremenih elemenata (nasuprot tradicionalnim) predstavljeno nasleđe može odoliti zaboravu i pronaći svoje zasluženno mesto u svakodnevnicima. 📌

„LEGAT – PROBLEM ILI BOGATSTVO?“

Tekst Angelina Banković

Izvor fotografija Muzej grada Beograda

Iako legati imaju dugu tradiciju u srpskoj kulturi i predstavljaju čest načina nabavke muzejskog materijala, procedure rada sa njima i njihov status nisu jasno definisani. Zbog toga se dešava da, umesto da budu primljeni na zadovoljstvo i legatora i ustanove, oni neretko predstavljaju problem svim uključenim akterima.

Legat predstavlja jedan od čestih načina nabavke muzejskog materijala. Iako legati imaju dugu tradiciju u srpskoj istoriji i kulturi, ne postoje jasno definisane procedure, niti jasno utvrđene zakonske odredbe rada sa njima.

U srpskoj legislativi, legatom se bavi samo *Zakon o nasleđivanju*, u kojem se zapravo i ne koristi termin legat, već isporuka. Ona je određena kao nešto što vlasnik (zaveštalac) ostavlja nekom kome to po prirodi stvari ne bi trebalo da pripadne. *Zakon o kulturnim dobrima*, zasada jedini zakon kojim je regulisan rad muzeja, uopšte ne pominje legat. Isto važi i za nacrt *Zakona o kulturnom nasleđu*, koji se pojavio prošle, 2019. godine. Zapravo, kulturna politika Republike Srbije prema legatima nije definisana, pa nedostaju i zakonska i podzakonska akta o funkcionisanju muzeja na ovom polju. Jedini pokušaj u tom smislu učinjen je u Beogradu 1982. godine, potpisivanjem *Dogovora o sprovođenju jedinstvene politike prihvatanja, čuvanja, održavanja i izlaganja poklona i legata*, čiji su potpisnici, pored organa gradske vlasti, bili: Etnografski muzej, Muzej „25. maj“, Muzej grada Beograda, Muzej Nikole Tesle,

Radna soba Ive Andrića,
Muzej Ive Andrića

Pedagoški muzej, Muzej pozorišne umetnosti, Muzej afričke umetnosti, Muzej primenjene umetnosti, Muzej savremene umetnosti, Prirodnjački muzej, Narodni muzej, Biblioteka grada Beograda, Jugoslovenska kinoteka, Istorijski arhiv Beograda i Zavod za zaštitu spomenika kulture grada Beograda. U članu 3 stoji da se „Pod legatom u smislu ovog dogovora podrazumeva sticanje stvari [...] koje zaveštalac u skladu sa zakonom ostavlja učesniku dogovora na osnovu testamenta“. Savremeniji dokument, koji je još uvek na snazi, doneo je Narodni muzej u Beogradu, 2001. godine, pod nazivom *Stručno uputstvo o uslovima i načinu čuvanja i korišćenja umetničko-istorijskih dela*, u kojem se

Kulturna politika Republike Srbije prema legatima nije definisana, pa nedostaju i zakonska i podzakonska akta o funkcionisanju muzeja na ovom polju.

Radna soba Jovana Cvijića, sa muzejskom postavkom,
Muzej Jovana Cvijića

Legat se vrlo često poistovećuje sa poklonom, i to gotovo isključivo veće grupe predmeta ili čitave kolekcije. Takva tumačenja i pomenuta situacija u legislativi, zajedno sa nestandardizovanim muzejskim radom i nedovoljno jasno definisanim procedurama, svakako ne pogoduju povoljnom razrešenju situacije.

pojam legat pominje na dva mesta, u okviru segmenta posvećenog nabavljanju predmeta za muzejske zbirke. Legat se navodi kao jedan od načina nabavke muzejskih predmeta, zajedno sa otkupom, poklonom, zaveštanjem, arheološkim iskopavanjima itd., dok se u opisu postupka nabavke govori o „pravosnažnosti rešenja o legatu ili zaveštanju“, iz čega se može zaključiti da se legatom i/ili zaveštanjem smatra samo onaj muzejski predmet ili grupa predmeta koji su muzeju dodeljeni na osnovu sudskog rešenja.

Ipak, praksa u velikoj meri funkcioniše drugačije. Legat se vrlo često poistovećuje sa poklonom, i to gotovo isključivo veće grupe predmeta ili čitave kolekcije. Takva

tumačenja i pomenuta situacija u legislativi, zajedno sa nestandardizovanim muzejskim radom i nedovoljno jasno definisanim procedurama, svakako ne pogoduju povoljnom razrešenju situacije. Kao primer se može istaći Muzej grada Beograda, kao ustanova kulture koja brine o velikom broju legata. Naime, imajući u vidu pomenuta shvatanja pojma legat, u Muzeju grada Beograda danas postoji 28 legata i celina koje imaju taj status. Onih koji to zaista jesu, u skladu sa Zakonom o nasleđivanju i *Dogovorom o sprovođenju jedinstvene politike prihvatanja, čuvanja, održavanja i izlaganja poklona i legata*, ima devet. Onih koji se tako nazivaju samo zato što se termin ustalio u praksi ima daleko više, čak

Atelje Tome Rosandića,
Muzej Tome Rosandića

19. Oni, u stvari, obuhvataju poklone, bilo vlasnika bilo njihovih naslednika, kao i jedan broj kolekcija koje su vlasnici ustupili u zamenu za određenu finansijsku nadoknadu, zbog čega je možda ispravnije tretirati ih kao otkupe. Osim toga, od ukupnog broja legata, pet je, po različitim osnovama, ustupljeno Gradu Beogradu, koji ih je predao na upravljanje Muzeju. Na osnovu ovih nekoliko podataka, lako je uočiti da u Muzeju grada Beograda, slično kao i u drugim ustanovama, nije postojala utvrđena procedura za primanje i tretman legata, već se ovo pitanje rešavalo od slučaja do slučaja.

Treba istaći i da su, u decenijama posle Drugog svetskog rata, spremnost države na

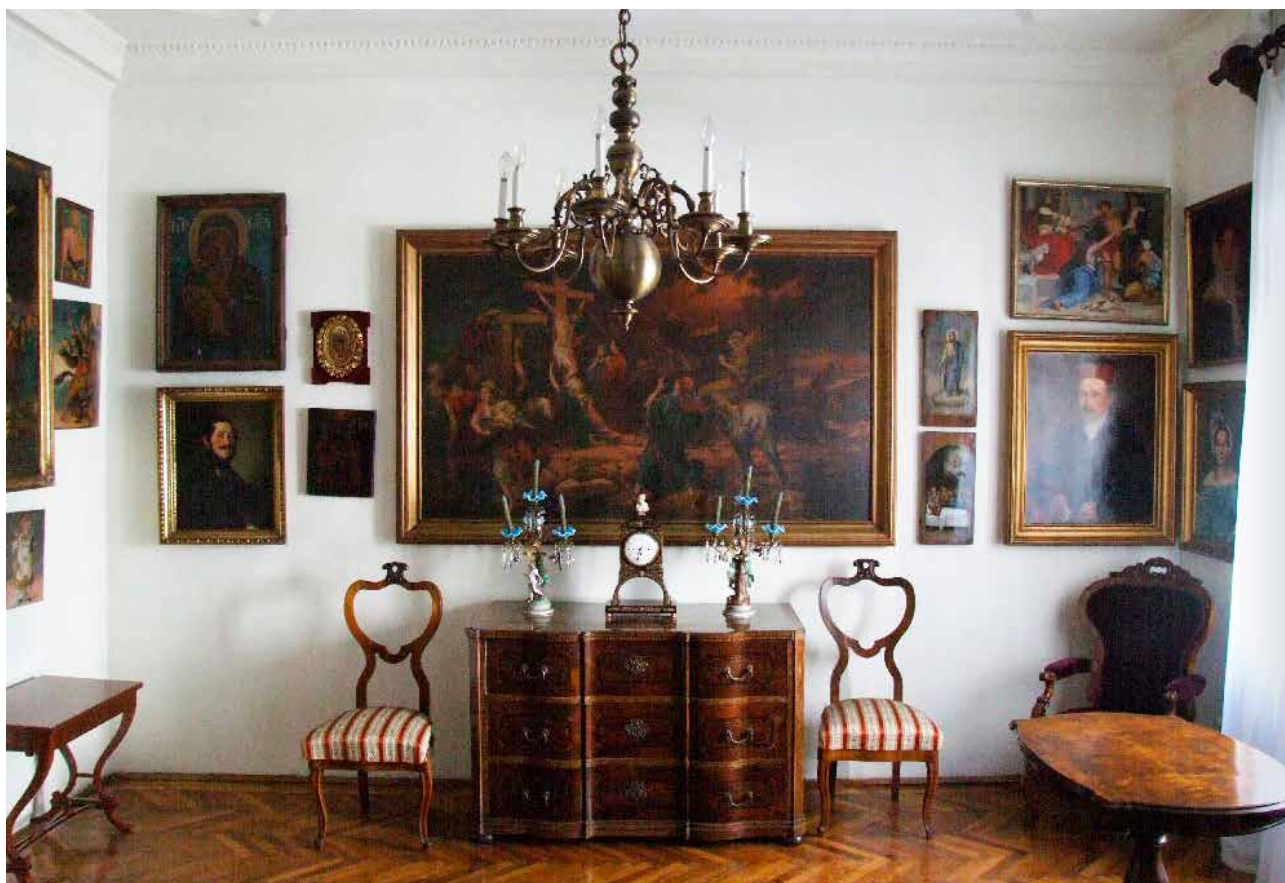
U poslednjoj deceniji XX veka finansijski problemi su postali još izraženiji. Mnogobrojni legati su ostavljani Gradu Beogradu ili ustanovama zaštite zajedno sa prostorima u kojima su se nalazili (stan, kuća), što je značajno povećavalo troškove njihovog održavanja koji, istovremeno, nisu mogli da budu u srazmeri sa posećenošću. Čini se da su u periodu koji je usledio i muzejske ustanove i stručnjaci, ali i potencijalni legatori, promenili odnos prema pitanju legata. Iskustvo u praksi pokazuje da je sve manje onih koji su spremni da nešto ostave muzejima, ali i da muzeji mnogo pažljivije pristupaju potencijalnim poklonima.

Stalna muzejska postavka,
Muzej Paje Jovanovića

velika ulaganja u kulturu i atmosfera koju je to donelo, doprineli mnogobrojnim situacijama u kojima su država, ili Grad Beograd, preko ustanova kulture, na neki način „otkupljivali“ kolekcije pojedinaca koje su zatim, u skladu sa uobičajenom praksom, nazivane legatima. Takav slučaj je bio, na primer, sa legatima Tome Rosandića, Pave i Milana Sekulića, Lele i Slavka Flegela ili Jovana Cvijića (danas svi u sastavu Muzeja grada Beograda), kada je Grad ili plaćao određenu sumu u zamenu za legat ili plaćao životne troškove vlasnika zbirke. Može se pretpostaviti da su promena ekonomske situacije 1980-ih godina i konstantno uvećanje finansijskih izdataka usmerenih na održavanje legata, doveli

do potpisivanja *Dogovora*, kao pokušaja da se ograniči i kontrološe priliv ovog materijala, kao i da se smanje troškovi već postojećih. U poslednjoj deceniji XX veka finansijski problemi su postali još izraženiji. Mnogobrojni legati su ostavljani Gradu Beogradu ili ustanovama zaštite zajedno sa prostorima u kojima su se nalazili (stan, kuća), što je značajno povećavalo troškove njihovog održavanja koji, istovremeno, nisu mogli da budu u srazmeri sa posećenošću. Čini se da su u periodu koji je usledio i muzejske ustanove i stručnjaci, ali i potencijalni legatori, promenili odnos prema pitanju legata. Iskustvo u praksi pokazuje da je sve manje onih koji su spremni da nešto ostave muzejima, ali i da muzeji mnogo

Stalna muzejska postavka,
Zbirka ikona Sekulić

pažljivije pristupaju potencijalnim poklonima. Razlozi za ovako nešto su verovatno mnogobrojni, ali se svakako mogu potražiti u smanjenim budžetima za kulturu, permanentnom smanjivanju broja zaposlenih, sve strožim i finansijski zahtevnijim uslovima za čuvanje kulturnih dobara koje nameće savremena praksa, ali, moguće, i u smanjenju poverenja građana u institucije, u koje svakako spadaju i muzeji, a čemu su doprinele i višegodišnje rekonstrukcije najvećih prestoničkih muzeja.

Jedan od pokušaja da se reše mnogobrojni problemi u vezi sa legatima je bila i ideja o osnivanju Kuće legata, koja datira još iz 1981. godine. Ona je trebalo da predstavlja

ustanovu u kojoj će biti objedinjeni svi legati koji su poklonjeni ili ustupljeni Gradu Beogradu. Osnovana je kao samostalna ustanova, pod upravom Sekretarijata za kulturu Grada Beograda, tek 2004. godine, a pod njenim okriljem još uvek se ne nalaze svi legati ostavljeni Beogradu.

Imajući u vidu navedeno, čini se da danas, 2020. godine, nismo ništa bliži odgovoru na pitanje iz naslova ovog teksta, preuzetog od Branka Lazića, koji ga je postavio u naslovu svog istoimenog rada, još 2004. godine. Možda se on ipak može tražiti u sličnoj, ali ipak donekle drugačijoj sintagmi: Legat – problem i bogatstvo. ♡

OSAM VEKOVA UMETNOSTI POD OKRILJEM SRPSKE PRAVOSLAVNE CRKVE 1219–2019.

Tekst Zoran Rakić
Fotografija Aleksandar Sekulić

*Tokom protekle jeseni,
u godini kada je Srpska
pravoslavna crkva svečano
obeležila svoj veliki
jubilej – osam stoleća od
sticanja autokefalnosti, u
Muzeju Srpske pravoslavne
crkve priređena je, kao
središnji događaj proslave,
reprezentativna izložba
Osam vekova umetnosti pod
okriljem Srpske pravoslavne
crkve 1219–2019.*

Tokom protekle jeseni, u godini kada je Srpska pravoslavna crkva svečano obeležila svoj veliki jubilej – osam stoleća od sticanja autokefalnosti, u Muzeju Srpske pravoslavne crkve priređena je, kao središnji događaj proslave, reprezentativna izložba *Osam vekova umetnosti pod okriljem Srpske pravoslavne crkve 1219–2019*. Priređivači izložbe, predvođeni đakonom Vladimirom Radovanovićem, preduzimljivim upravnikom Muzeja, bili su, od samog početka, suočeni s nedoumicom kako ambicioznu zamisao postavke saobraziti svedenom izložbenom prostoru. Rukovodeći se strogim i jasno utvrđenim merilima, oni su taj složen zadatak uspešno rešili, te su od preko dvanaest hiljada predmeta, koliko ih baštini bogata kolekcija naše najveće crkvene muzejske zbirke, napravili uzoran odabir od oko šest stotina crkveno-umetničkih dela, nastalih u razdoblju omeđenom XIII i XX vekom, a koja potiču iz hramova s prostrane teritorije pod

jurisdikcijom Srpske pravoslavne crkve. Štaviše, za ovaj izuzetno svečani povod, autori izložbe su eksponatima iz Muzeja priključili dragocene bogoslužbene sasude, ikone i rukopisne knjige iz riznica nekoliko manastira – Dečana, Pečke patrijaršije, Krke i dr. Potom su taj opsežan i raznorodan materijal, izuzetnog bogoslužbenog, istorijskog i umetničkog značaja, organizovali u tri velike skupine. Pri tome su poštovali ne samo najnovija dostignuća muzeologije već i bogoslužbeni i istorijski kontekst u kome su ovi predmeti nastajali i trajali. Kao ishod takvih pregnuća ostvareno je rešenje koje na veoma delikatan način objedinjuje tekovine tradicionalne crkvene riznice i moderne, visokoestetizovane galerijske postavke. Uz to, izložba je, u čast jubileja, bila protkana portretima najistaknutijih jereja Srpske crkve.

Prvu celinu, smeštenu u dve nove izložbene prostorije, efektno dizajnirane kako bi primile kolekciju rukopisa, činilo je oko sto

Zahvaljujući uzornoj postavci i visokom kvalitetu izloženih dela, što pružaju uvid u celokupan razvitak srpske primenjene umetnosti, ikonopisa i umetničke opreme rukopisne knjige, posebno tokom poslevizantijske epohe, ova se izložba s pravom može svrstati u red najvažnijih smotri stare srpske umetnosti koje su priređene tokom nekoliko proteklih godina.

...od preko dvanaest hiljada predmeta, koliko ih baštini bogata kolekcija naše najveće crkvene muzejske zbirke, napravljen je uzoran odabir od oko šest stotina crkveno-umetničkih dela, nastalih u razdoblju omeđenom XIII i XX vekom, a koja potiču iz hramova s prostrane teritorije pod jurisdikcijom Srpske pravoslavne crkve. Štaviše, za ovaj izuzetno svečani povod, autori izložbe su eksponatima iz Muzeja priključili dragocene bogoslužbene sasude, ikone i rukopisne knjige iz riznica nekih manastira – Dečana, Pečke patrijaršije, Krke i dr.

dvadeset probranih rukopisnih knjiga i tridesetak izdanja starih srpskih štamparija, od kojih su pojedini primerci ukrašeni raskošnim iluminacijama i povezima. Među knjigama XIII–XIV stoleća bili su izloženi i Jevanđelje po Luki i Jovanu i Paterik iz Peći, Teodor Studit iz Dečana, Parimejnik iz Crkoleza, Dečanska krmčija, Lestvica Jovana Lestvičnika, Sintagma Matije Vlastara i Četvorojevanđelje Taha Marka, dok su među najlepšim izloženim primercima iz perioda XVI–XVII veka bili dečanski Akatistnik s Longinovim

autografom, Četvorojevanđelje i Dečanski pomenik kaligrafa Dimitrija, Averkijev Panagirik i prepisi Hristofora Račanina.

U drugom segmentu, duž prostranog muzejskog hola, bila su izložena ikonopisna ostvarenja koja su, uz ona iz Muzeja, sadržala radove iz Dečana, Patrijaršije u Peći, Prizrena i crkava u metohijskim selima. Brižljiv odabir ikona, počevši od predstava arhanđela Gavri-la i Bogorodice Pelagonijske iz Dečana (XIV vek) do remek-dela slikara XVIII–XIX stoleća: T. Kračuna, S. Teneckog, N. Neškovića

i A. Lazovića, omogućio je praćenje gotovo svih važnijih tokova srpskog ikonopisa. Posebno istaknuto mesto imala je skupina najboljih radova srpskih slikara iz vremena turske vladavine – Longina (žitijna ikona Svetog Stefana Dečanskog), Kir Georgija i zografa Kozme, Andreje Raičevića i Radula (žitijna ikona Svetih Kozme i Damjana).

Završna i najopsežnija celina na izložbi, koja je zapremala čitav prostor stalne postavke, bila je posvećena delima primenjene umetnosti – crkvenom tekstilu, vezu, kao i radovima u metalu i drugim materijalima. Naročito dragoceni eksponati u toj grupi bili su svečana odora kneza Lazara, Jefimijina vezena pohvala knezu Lazaru, tri najznačajnije plaštanice u Srba – kralja Milutina, Antonija Heraklejskog i Longinova, dečanski krst cara Dušana i tri velika krsta iz sedišta Patrijaršije u Peći, kivot za mošti Stefana Dečanskog, pozlaćeni kivoti iz Šišatovca i Vrdnika, potom bogata kolekcija krstova, panagija i enkolpiona, datiranih zaključno sa XVII vekom, i sasudi iz dečanske riznice – Radivojev putir i zvezdica, petohlebnica jeromonaha Hristofora i dve ripide Kondo Vuka, svi izrađeni u XVI veku.

Zahvaljujući uzornoj postavci i visokom kvalitetu izloženih dela, što pružaju uvid u celokupan razvitak srpske primenjene umetnosti, ikonopisa i umetničke opreme rukopisne knjige, posebno tokom poslevizantijske epohe, ova se izložba s pravom može svrstati u red najvažnijih smotri stare srpske umetnosti koje su priređene tokom nekoliko proteklih godina: izložbi *Svet srpske rukopisne knjige*, *Srpsko umetničko nasleđe na Kosovu i Metohiji* i *Duhovno i kulturno nasleđe Manastira Studenice* (Galerija SANU, 2016, 2017. i 2019/20) i izložbe *Srpski ikonopis u doba obnovljene Pečke patrijaršije*, koja je 2016/17.

takođe organizovana u Muzeju SPC. Uz to, izložbu prati luksuzan, besprekorno opremljen katalog (autor teksta M. Matić, dizajn A. Radosavljević), u kome su na preko sto pedeset strana, uz ilustracije izuzetnog kvaliteta, predstavljeni najlepši eksponati.

Naposletku, zadivljenom posetiocu preostala je još jedna prijatna dužnost – da s najvećom blagodarnošću pomene imena marljivih i posvećenih poslenika Muzeja koji su ostvarili ovu izvanrednu izložbu. To su, uz đakona Radovanovića, dr Miljana Matić, MA Biljana Cincar Kostić, Marija Jović, đakon Aleksandar Sekulić, Peter Krajnc, Aleksandar Radosavljević i Stefan Kojadinović. ♡

DREVNO I SAVREMENO U
GALERIJI SRPSKE AKADEMIJE
NAUKA I UMETNOSTI:
IZLOŽBA DUHOVNO I
KULTURNO NASLEĐE
MANASTIRA STUDENICE.
DREVNOST, POSTOJANOST,
SAVREMENOST

Tekst Ana Vranješ

Fotografije Marko Todorović i Ana Vranješ

*Savremena prezentacija studeničke duhovne
i kulturne baštine, ostvarena ukrštanjem
konvencionalnog izlaganja eksponata
sa novim tehnologijama, predstavila
je Manastir Studenicu najširem krugu
posetilaca i bila je jedna od najposećenijih
izložbi tokom 2019. i 2020. godine.*

Izložba *Duhovno i kulturno nasleđe Manastira Studenice*.
Drevnost, postojanost, savremenost, izgled dela postavke

Povodom obeležavanja osamsto godina od sticanja autokefalnosti Srpske pravoslavne crkve, odnosno posvećenja Save Nemanjića za prvog srpskog arhiepiskopa, u Galeriji Srpske akademije nauka i umetnosti, zajedničkim trudom Akademije i bratstva Manastira Studenice, priređena je izložba *Duhovno i kulturno nasleđe manastira Studenice. Drevnost, postojanost, savremenost*, od 13. decembra 2019. do 15. marta 2020. godine.* Autor izložbe i pratećeg kataloga je dopisni član Akademije, profesor Miodrag Marković. Za dizajn izložbe i interaktivni dizajn bio je zadužen Marko Todorović, a za produkciju LiveViewStudio.

* Izložba je trebalo da traje do kraja marta, ali je usled pandemije koronavirusa Galerija SANU zatvorena.

*Izložba Duhovno i kulturno nasleđe Manastira Studenice.
Drevnost, postojanost, savremenost, izgled dela postavke*

U godini obeležavanja izuzetno važnog jubileja, ciljevi izložbe o kulturnom i duhovnom nasleđu lavre Svetog Simeona bili su višestruki: predstaviti viševjekovni kontinuitet umetničkog stvaralaštva pod okriljem Srpske pravoslavne crkve i njegov značaj za kulturnu istoriju srpskog naroda, podsetiti stručnu i širu javnost na mesto Studenice kako u srpskoj baštini, tako i u korpusu svetske baštine, ali i podstaći svestranije proučavanje i tumačenje studeničkog nasleđa. Osim toga, izložba je takođe trebalo da podstakne nastavak obnove i zaštite Manastira. Iz navedenih

razloga su predstavljeni raznoliki predmeti iz studeničkih zbirki – Riznice, Lapidarijuma, Biblioteke – i eksponati koji se čuvaju u drugim crkvama i manastirima, kulturnim institucijama i ustanovama zaštite širom Srbije i Evrope. Bogatstvo i raznovrsnost umetničkog stvaralaštva prezentovani su spojem klasičnog galerijskog izlaganja eksponata sa digitalnim i interaktivnim oživljavanjem nasleđa putem različitih multimedijalnih instalacija. Uz to, u izložbu je uključen i film-esej Narcise Darijević Marković, *Freske Studenice – misao o večnosti*, koji paralelno prikazuje

Hologramska projekcija
Kraljeve crkve u Studenici

Jedna od VR-kabina

promene u izgledu jednog od najpoštovanijih srpskih svetišta izazvane smenom godišnjih doba i, na umetnički način, dokumentuje poslednje konzervatorsko-restauratorske radove na studeničkom živopisu.

Među izloženim predmetima su se našli fragmenti srednjovekovne arhitekture, skulpture i fresko-slikarstva, ikone, iluminirani rukopisi, slike, grafike, crkveni vez, nakit i drugi predmeti primenjene umetnosti, natpisi, nadgrobne ploče, povelje i drugi pravni dokumenti, novac, predmeti za svakodnevnu upotrebu pronađeni tokom arheoloških

istraživanja Manastira i drugo. Oni su bili grupisani u šest hronoloških segmenata: Doprinos prvih ktitora (1186–1236), Vekovi blagostanja (1236–1455), Prvi vekovi turske okupacije (1455–1683), U povremenim seobama i borbi za slobodu (1683–1833), Pono-vo pod okriljem srpske države (1833–1918), Savremeno doba (1918–2019). Najstariji eksponati bili su fragmenti živopisa sa ulazne kule Manastira sa najstarijim sačuvanim portretima ktitora, Stefana i Vukana Nemanjića, nastalim za njihovog života (oko 1210), a izložbenu celinu zaokružili su radovi oca

Posetioci na izložbi i
AR-instalacija *Tačke nastanka*

Tihona, arhimandrita i studeničkog igumana, s kraja prošlog i početka ovog stoleća. U nimalo lakom odabiru predmeta iz izuzetno bogate studeničke zaostavštine, presudnu ulogu je imala njihova dokumentarna ili estetska vrednost, pri čemu je prednost data onim delima koja najbolje reprezentuju najbitnije ktitore i njihovo doba. Naročita pažnja bila je ukazana predmetima koji ilustruju delatnost nekih od najvažnijih ličnosti u istoriji Studenice koje su do sada retko privlačile pozornost, poput arhimandrita Konstantina iz Pešte. Sa izložbe su, iz različitih

razloga, poneki predmeti izostali, međutim u obimnom katalogu, tekstom i slikom predstavljeni su svi eksponati prvobitno predviđeni za izlaganje. Sastavni deo izložbe činilo je digitalno i interaktivno prezentovanje Manastira i studeničkog nepokretnog kulturnog nasleđa, zasnovano na projektu *Digitalna Studenica*, autora Marka Todorovića, koji je tokom 2019. realizovan u Manastiru. Imajući u vidu potrebe savremene publike i atraktivnost novih tehnologija, naročito za mlađe posetioce, ovaj vid „izlaganja“ autor izložbe je iskoristio kao jedinstvenu priliku da se

Jedan od najmladih posetilaca izložbe

što ubedljivije predstavi nepokretna kulturna baština Studenice, prvenstveno srednjovekovna arhitektura i zidno slikarstvo. Tako su posetioци u okviru dve VR-kabine mogli da sagledaju unutrašnjost Bogorodičine crkve i neposrednu manastirsku okolinu, kao i Gornju isposnicu Svetog Save. Jedna od nekoliko AR-instalacija, *Tačke nastanka*, ilustrovala je nastanak Manastira i hronologiju etapa u njegovoj izgradnji – skeniranjem stilizovanog tlocrta Bogorodičine crkve pojavljivala se animacija manastirskog kompleksa uz kratku i poučnu naraciju o njegovoj istoriji.

Sav digitalni sadržaj posetiocima je bio dostupan preko tableta u Galeriji, ali isto tako i preko aplikacije *Holograd*, koju je razvio LiveViewStudio. Putem ove aplikacije takođe je moguće skenirati i određene, posebno obeležene stranice kataloga i izložbene sveške i pristupiti jednom delu sadržaja, kao što je animacija u proširenoj realnosti (AR) Svetog Save, koji izgovara delove svog *Žitija Svetog Simeona*. Publika je osobito zanimljivom smatrala audio-instalaciju *Studenica*. Ona je omogućavala da se, dodirom na crteže delova Manastira na interaktivnoj tabli, čuju i dožive

Immersive room,
prezentacija studeničkog živopisa

atmosfera i ambijetalni zvuci karakteristični za manastirsku sredinu – zvana, klepala, cvrkut ptica i monaško pojanje, između ostalog. Na samom kraju Galerije, u posebnoj sobi, audio-vizuelna instalacija *Immersive Room/Živopis* je simboličkim oslikavanjem zidova izložbenog prostora predstavljala zidno slikarstvo Bogorodičine i Kraljeve crkve.

Stručna vođenja kroz postavku bila su organizovana svakog dana. Izložbu je, za oko 80 radnih dana, posetilo gotovo 50.000 ljudi.

Zahvaljujući kombinovanju konvencionalnih izlagačkih metoda s modernim tehnolo-

gijama, nema sumnje da je izuzetno vredno duhovno i kulturno nasleđe Manastira Studenice, koji je na Uneskovu listu svetske kulturne baštine upisan još 1986. godine, oživljeno i približeno širokom krugu posetilaca na savremen način. ♡

RE-ORG SRBIJA

Tekst i fotografije
Veljko Džikić i Natalija Ćosić

Centralni institut za konzervaciju je 2014. godine, zajedno sa ICCROM-om, organizovao prvu RE-ORG radionicu sa međunarodnim učešćem, koja je održana u Železničkom muzeju u Beogradu. Njoj su, pored muzealaca iz Srbije, prisustvovali i kolege iz Slovenije, Albanije, Crne Gore, BiH i Severne Makedonije. Nakon ove radionice, i druge zemlje članice regionalne alijanse ICOM SEE (ICOM for Southeast Europe) pokazale su interesovanje za RE-ORG program, pa je 2016. godine organizovana radionica u Skoplju (CIK), 2017. u Zagrebu (ICCROM i CIK), 2018. u Tirani (CIK i ICCROM) i 2019. u Ljubljani (CIK).

Centralni institut za konzervaciju je od 2. do 7. decembra 2019. godine u Narodnom muzeju Kraljevo održao prvu u nizu radionica na temu reorganizacije muzejskih depoa. Na ovaj način, započet je i praktični deo višegodišnjeg programa RE-ORG Srbija, koji za cilj ima unapređenje uslova odlaganja i korišćenja predmeta u muzejima Srbije. Ovaj projekat je podržalo Ministarstvo kulture i informisanja Republike Srbije i planirano je da se realizuje u naredne 4 godine.

RE-ORG metod je nastao iz potrebe da se zbirkama u depoima obezbede elementarni uslovi koji će umanjiti rizike od oštećenja, ali i da se kustosima i drugim zainteresovanim licima obezbedi efikasno i bezbedno korišćenje muzejskih fondova. Stoga je ICCROM uz podršku UNESCO-a počeo da razvija metod za reorganizaciju depoa koji se od 2011. godine primenjuje širom sveta. Anketa koju su iste godine sprovedi ICCROM i UNESCO, pokazala je da su zbirke u 60% slučajeva izložene mogućnosti da budu oštećene. Problemi identifikovani u anketi obuhvataju nedostatak prostora, nedostatak odgovarajućeg nameštaja, prenatrpanost nameštaja predmetima, zakrčenost prolaza i nedostupnost nameštaja, nepotpunu dokumentaciju i odsustvo podrške uprave muzeja u rešavanju problema depoa. Zanimljivo je da su slični problemi zabeleženi u najmanjim i najvećim muzejima, u najrazvijenijim kao i u najsiromašnijim zemljama, koje su odgovorile na anketu. RE-ORG metod je pre svega namenjen malim i srednjim muzejima, pa se insistira na recikliranju postojećih materijala u muzeju, korišćenju sopstvenih ljudskih resursa i minimalnim investicijama.

RE-ORG radionica u Narodnom muzeju u Kraljevu, radovi u Arheološkom depou, decembar 2019.

Učesnici na kraju RE-ORG radionice u Narodnom muzeju u Kraljevu

Centralni institut za konzervaciju je 2014. godine, zajedno sa ICCROM-om, organizovao prvu RE-ORG radionicu sa međunarodnim učešćem, koja je održana u Železničkom muzeju u Beogradu. Njoj su, pored muzealaca iz Srbije, prisustvovala i kolege iz Slovenije, Albanije, Crne Gore, BiH i Severne Makedonije. Nakon ove radionice, i druge zemlje članice regionalne alijanse ICOM SEE (ICOM for Southeast Europe) pokazale su interesovanje za RE-ORG program, pa je 2016. godine organizovana radionica u Skoplju (CIK), 2017. u Zagrebu (ICCROM i CIK), 2018. u Tirani (CIK i ICCROM) i 2019. u Ljubljani (CIK).

Stekavši veliku količinu znanja i iskustva na temu reorganizacije depoa, stručni tim CIK-a (Centar za preventivnu konzervaciju) odlučio je da organizuje dugoročni program obuke i u našoj zemlji – RE-ORG Srbija. U realizaciji ovog programa CIK se odlučio za pristup koji je već dao odlične rezultate u prethodnom edukativnom projektu na temu preventivne konzervacije. Svojevremeno su dvodnevne radionice, na 7 različitih tema iz preventivne konzervacije, organizovane u 4 regiona naše

zemlje. Tako je svaka tema obrađena u Beogradu, Nišu, Novom Sadu, Kraljevu (ponekad i u Užicu i Valjevu), dok su učesnici bili profesionalci iz institucija koje su najbliže muzeju-domaćinu. Ovo je bio jedini način da se dopre do što većeg broja muzeja i drugih institucija zaštite i da se mogućnost permanentnog obrazovanja približi i zaposlenima u manjim sredinama.

Format radionice je znatno zahtevniji u odnosu na radionice koje je CIK ranije organizovao. Naime, tokom 5 ili 6 radnih dana, osim teorijskih predavanja i vežbi, sprovodi se i reorganizacija jednog ili više depoa. Celokupan proces, u zavisnosti od težine situacije, može da bude izuzetno zamoran, ali je zato rezultat reorganizacije najčešće drastičan i vrlo opipljiv. Međutim, rezultat nije samo fizičke prirode jer neizbežno dovodi i do promene mentaliteta, tj. do odgovornijeg odnosa nadležnih prema depou i zbirkama koje se u njemu nalaze.

Radionica u Narodnom muzeju Kraljevo okupila je, osim 3 učesnika iz samog Muzeja, kolege iz Vrnjačke Banje, Čačka, Trstenika

Arheološki depo Narodnog muzeja Kraljevu
pre i posle RE-ORG radionice

i Niša. Edukatori su bili Natalija Ćosić i Veljko Džikić iz CIK-a. Bilo je još zainteresovanih muzealaca koji iz objektivnih razloga nisu mogli da prisustvuju radionici. Devet učesnika je prošlo kroz sve četiri faze radionice (kreiranje tima, studija depoa, planiranje, realizacija), a u poslednjoj su im se pridružili i drugi zaposleni u Muzeju.

Nadamo se da će sve više muzeja prepoznati potrebu za poboljšanjem uslova u depou, ali i mogućnost da se mnogo uradi sa malo novčanih sredstava. Reorganizacije depoa u NM Kraljevo i u NM Požarevac (prethodne godine u okviru projekta konzervacije

kamenih spomenika) realizovane su iz sopstvenih sredstava, bez potrebe za dugoročnim planiranjem i traženjem dodatnih sredstava. Sa malo sredstava i puno entuzijazma, muzejskim zbirkama se mogu obezbediti uslovi kakve sigurno zaslužuju. ♡

IVAN MEŠTROVIĆ (1883–1962) Skulpture iz zbirke Narodnog muzeja u Beogradu

Tekst i fotografije
Predrag Đidić

*Veći deo vajarskih
ostvarenja Ivana
Meštrovića prikazanih
na izložbi u Narodnom
muzeju u Beogradu
predstavlja svedočanstvo o
ranijem periodu njegovog
stvaralaštva, o razdoblju
u umetnikovom životu
posvećenom ideji kulturnog
i političkog jedinstva
južnoslovenskih naroda.*

Izložba posvećena Ivanu Meštroviću otvorena je 17. decembra 2019. godine u Narodnom muzeju u Beogradu. Autor izložbe, muzejski savetnik Vera B. Grujić, predstavila je izbor od oko četrdeset Meštrovićevih vajarskih ostvarenja iz zbirke Narodnog muzeja u Beogradu sagledanih u više celina – *Skulpture Ivana Meštrovića iz Kosovskog ciklusa, Vidovdanski hram, Portreti i Beogradski memorijali balkanskih ratova*. U okviru postavke izložena je i maketa Vidovdanskog hrama iz 1912. godine, koja se danas čuva u Narodnom muzeju u Kruševcu.

Umetnički opus Ivana Meštrovića je bio tema brojnih studija i tekstova koji su ovu kompleksnu ličnost sagledavali na različite načine. Naročitu polemičku raspravu unutar naše stručne i šire javnosti izazvala je ideja o izgradnji Vidovdanskog hrama, koja je blisko povezivana sa idejom o stvaranju novog nacionalnog umetničkog stila, što je, s jedne strane, rezultiralo veličanjem Meštrovića

kao svojevrsnog genija i tvorca novog nacionalnog stila, a s druge, osporavanjem i odbacivanjem ovakve ideje od strane pojedinih kritičara. O monumentalnoj arhitektonsko-skulpturalnoj celini Vidovdanskog hrama Meštrović je počeo da razmišlja odmah po završetku studija u Beču, tokom kojih je prihvatio ideju o srpsko-hrvatskom zajedništvu, koju je propagirala tamošnja jugoslovenska omladina. Zamisao o Vidovdanskom hramu pokazala je ujedno i Meštrovićevo interesovanje za arhitekturu u okviru koje bi skulptura bila sastavni deo arhitektonske celine. Moguće da je u spomenicima iz tog perioda čije je nastajanje imao prilike da prati, poput *Bitke naroda* Bruna Šmice i Franca Mecnera, prepoznao neka njemu bliska izražajna sredstva. Privržen tada aktuelnoj ideji kulturnog i političkog jedinstva južnoslovenskih naroda i vođen idejom da kroz vidovdansku etiku iskaže poruke više univerzalne vrednosti, opšteljudskog značaja, započeo je

izradu serije skulptura za čije polazište su mu poslužili junaci epskih narodnih pesama. *Miloš Obilić, Banović Strahinja, Srđa Zlopogleda, Kosovka Devojka, Marko Kraljević, Sleguslar, Rob* su samo neka od vajarskih ostvarenja prikazanih na izložbi u Narodnom muzeju u Beogradu, koja je trebalo da predstavlja deo monumentalne celine posvećene *Kosovskom ciklusu*. Većina ovih dela nastala je u periodu od 1908. do 1912. godine. Tračujući za mitskim arhetipom jugoslovenskog nacionalnog bića, Meštrović junake epskih narodnih pesama prikazuje kao aktove, naglašene monumentalnosti, vanvremenski, bez bilo kakvog istorijskog ili osobenog određenja, čime na specifičan način nastoji da prevaziđe etničke razlike među južnoslovenskim narodima i ostvari duhovno jedinstvo zajednice. Jednu od najpoznatijih ličnosti epskih pesama, Miloša Oblića, Meštrović prikazuje bez udova, ali u silovitom, dinamičnom pokretu, punom snage i odlučnosti. Banović

Strahinju predstavlja kao torzo, gotovo u klasičnom maniru, Marka Kraljevića u studiji glave i predstavi na konju kao vanvremenskog heroja punog žestine, dok velike gipsane glave Miloša Obilića i Srđe Zlopogleđe ukazuju da je verovatno postojala umetnička zamisao da se skulpture sa likovima izvedu u monumentalnim, natprirodnim dimenzijama. U sasvim drugačijem maniru izveo je skulpturu *Rob*, simbolički prikaz porobljenih naroda, u povijenom položaju, snažno izražene muskulature, u naponu, kao da će se svakog trenutka osloboditi. Na reljefu *Kosovka Devojka* figure devojke i ranjenog Orlovića Pavla izводи gotovo u klasičnom duhu. Posebnu grupu činile su skulpture udovica kosovskih junaka, poput izloženih *Mala udovica I*, *Mala udovica II*, *Udovica sa detetom*, sa elementima secesijske stilizacije, naročito pri obradi kose. Najpoznatija među njima je svakako skulptura *Sećanje*, izložena kao deo stalne postavke u atrijumu Narodnog muzeja. U ulaznom holu Narodnog muzeja nalazi se još jedan segment *Kosovskog ciklusa*. U pitanju je dvanaest karijatida, po šest sa svake strane, postavljenih na današnje mesto nakon rekonstrukcije zgrade nekadašnje Državne hipotekarne banke za potrebe Muzeja otvorenog 1952. godine, na kojima se možda i najviše ogleda uticaj secesije. Dok je studirao u Beču, Meštrović je prihvatio određene uticaje secesije, izražene u svojevrsnoj težnji ka sintezi i obnovi različitih vidova tradicije na modernim osnovama. Eklektičko spajanje različitih stilskih poetika, od najstarijih do savremenih umetničkih izraza, evropskih i vanevropskih, u secesiji je karakterisano kao negovanje kulta prošlosti, što je zastupljeno i kod smelo izvedenih *Velike sfinge* i *Male sfinge*, stranih tradiciji našeg podneblja, nastalih kao posledica utisaka

o starim kulturama koje je akumulirao tokom brojnih putovanja. Dela iz *Kosovskog ciklusa* privlačila su veliku pažnju na svim izložbama na kojima su bila prikazivana, poput izložbe u sklopu bečke secesije 1910, u Zagrebu 1910, Međunarodne izložbe u Rimu 1911, koja mu je donela svetsku slavu, na Bijenalu u Veneciji 1914, kao i u Muzeju Viktorije i Alberta u Londonu 1915.

Sastavni deo izložbene postavke u Narodnom muzeju u Beogradu čini i niz portreta među kojima su i *Moja majka*, često izlagana kao „čuvarka hrama“ zajedno sa vidovdanskim fragmentima, *Moj otac*, *Portret Ruže Meštrović*, *Autorportret*, ali i portreti istaknutih ličnosti koje su obeležile različite

sfere društvenog života XX veka, poput *Nikole Pašića*, *Milovana Milovanovića*, *Kneza Pavla Karađorđevića*, *Milenka Vesnića*, *Bogdana Popovića* ili *Jovana Dučića*. Iako su kod pojedinih приметni moderni pristupi u obradi forme, ovi portreti izvedeni su uglavnom u duhu realizma i danas predstavljaju vredno svedočanstvo o jednom vremenu i njegovim idealima.

U okviru celine posvećene *Beogradskim memorijalima balkanskih ratova*, pored idejnog rešenja za medalju vojsci *Osvećeno Kosovo* iz 1913, sa predstavom kralja Petra I Karađorđevića na aversu, odnosno kompozicijom *Osvetnicima Kosova* na reversu, izložen je i *Štit* (prestolonasledniku Srbije) iz 1916,

poklon Jugoslovenskog odbora prestolonasledniku Aleksandru Karađorđeviću. Prikazan je i model za skulpturu *Pobednik* iz 1913, koja je trebalo da bude sastavni deo veće celine *Spomenika pobede*, čije podizanje je planirano na Terazijama u slavu oslobodilačkih pohoda srpske vojske u balkanskim ratovima. Zbog izbijanja Prvog svetskog rata prvobitna ideja spomenika nije realizovana, pa je skulptura *Pobednik* 1928. godine postavljena na Beogradskoj tvrđavi.

Deo izložbene postavke čini i reljef sa prikazom starog slepog guslara *Umetnik naroda mog* iz 1905–06, najstarije Meštrovićevo delo koje se čuva u Narodnom muzeju, koje svedoči da je još u to vreme imao viziju

iz koje će kasnije nastati dela *Kosovskog ciklusa*. Tu su i skulpture *Eva* iz 1907, *Ženski akt koji kleči* iz 1914, kao i reljef *Oplakivanje Hrista* iz 1915, jedino delo na izložbi inspirisano religioznom tematikom.

Ivan Meštrović ostavio je iza sebe izuzetno bogat i plodan stvaralački opus. Bio je svakako jedan od najznačajnijih umetnika u međuratnoj Jugoslaviji. Veći deo vajarских ostvarenja prikazanih na izložbi u Narodnom muzeju u Beogradu predstavlja svedočanstvo o ranijem periodu Meštrovićevog stvaralaštva, o razdoblju u njegovom životu posvećenom ideji kulturnog i političkog jedinstva južnoslovenskih naroda. Zahvaljujući bliskim vezama sa vladarskom dinastijom Karađorđevića, kao i

projugoslovenski raspoloženim srpskim političarima, Meštrović je dobijao podršku za realizaciju vajarских ostvarenja u kojima je iskazivana ideologija jugoslovenstva. Imajući jasnu svest o nacionalnom značaju onoga što stvara, Meštrović se okretao tradiciji, mitu, stilizaciji u kojoj ličnosti i događaji poprimaju oblike savršenog, višeg univerzalnog značenja. Vreme u kome je živio svakako je uticalo na njegovu sklonost ka monumentalnom, ostavivši iza sebe umetnička dela koja su nesumljivo obeležila epohu u kojoj je stvarao. 🇷🇸

RIMSKE TERME U ČAČKU: NOVO POGLAVLJE, 50 GODINA KASNIJE

Tekst Aleksandra Gojgić

Izvor fotografija: Narodni muzej Čačak

Prezentacija Rimskih termi u Čačku, započinje 1975. godine kada se činilo da Terme imaju sve preduslove i veliki potencijal za kulturni turizam, kao i za edukaciju lokalnog stanovništva.

Ali onda je sve krenulo po zlu. Prva faza prezentacije je ostala i jedina. Naizgled lak zadatak pretvorio se u višedecenijsko zanemarivanje kulturno-istorijskog nasleđa.

Narodni muzej u Čačku pokreće tokom ove jeseni veliku stručnu debatu o problemima očuvanja arheoloških nalazišta i upravljanja njima.

Rimske terme otkrivene su prilikom kopanja temelja za stambeno-poslovnu zgradu u samom centru Čačka 1970. godine. Arheološki radovi izvedeni su iste godine pod rukovodstvom Milene Ikodinović (Narodni muzej Čačak) i Obrenije Vukadin (Zavod za zaštitu spomenika kulture u Kraljevu). Terme su 1970. godine proglašene za spomenik kulture, a objekat je konzerviran između 1970. i 1972. godine prema projektu arhitekta Radoslava Prokića. Kako bi se kasnoantičko kupatilo sačuvalo, konzerviralo i naposljetku prezentovalo publici, projekat planirane zgrade je morao biti izmenjen a ona je usled specifične osnove dobila naziv Lučna zgrada. Prezentacija arheološkog nasleđa započinje 1975. godine i činilo se da ima sve preduslove da postane veliki potencijal za kulturni turizam, kao i za edukaciju lokalnog stanovništva, naročito dece predškolskog i školskog uzrasta. U prvoj fazi otvoren je ulaz u zaleđu gradskog šetališta iza Hotela „Beograd”, a konačna prezentacija podrazumevala je otvaranje još dva ulaza (iz pravca gradskog šetališta i Gospodar

Jovanove). Na panelima koji su podignuti u cilju razgraničenja lokaliteta od privatnog poseda, planirano je postavljanje tekstualnih i ilustrovanih priloga sa informacijama o lokalitetu i antičkoj istoriji – prošlosti Čačka. I onda je sve krenulo po zlu. Prva faza prezentacije je ostala i jedina. Naizgled lak zadatak pretvorio se u višedecenijsko zanemarivanje kulturno-istorijskog nasleđa. Poslednjih godina urađeno je dosta na promociji i podizanju svesti o značaju ovog nepokretnog kulturnog dobra. Treba naglasiti da Rimske terme u Čačku predstavljaju jedini konzervirani objekat ovoga tipa na području Zapadne Srbije. Na inicijativu Zavoda za zaštitu spomenika kulture u Kraljevu izrađen je Projekat njihove revitalizacije u sklopu Ljubljanskog procesa II, 2012. godine. Iste godine objavljena je monografija *Rimske terme u Čačku* autora Gordane Jeremić i Aleksandre Gojgić, koja je dostupna na sajtu Narodnog muzeja u PDF-formatu. Ostvarena je saradnja sa vaspitačima, učiteljima i profesorima, osmišljeni su programi koji su imali za cilj približavanje, razumevanje i usvajanje zanimljivih priča koje se tiču antičkog nasleđa našeg kraja. Sproveden je niz volonterskih akcija sa profesorima i đacima, kao i više programa u okviru manifestacije „Noć muzeja“ a poslednjih godina broj naših sugrađana koji su posetili lokalitet se povećao i kroz manifestaciju „Muzeji za 10“. Sve ove akcije i stručna vođenja preduzeli su arheolozi Narodnog muzeja Čačka. Prilozi o Rimskim termama u pisanim i elektronskim medijima doprineli su transparentnosti kulturnog nasleđa u lokalnoj zajednici. Ne smemo zanemariti ni organizovane grupe turista koje su, iako u prolazu kroz naš grad, u svoj program uvrstile i obilazak Termi, a po potrebi stručna vođenja su preuzimali arheolozi. Informativna

Akcija čišćenja termi sa srednjoškolcima 2010. godina

Rimske terme, 2015. godina

Informativna tabla na ulazu, 2017. godina

Rimske terme, 2019. godina (deo kolektiva Narodnog muzeja Čačak)

tabla o lokalitetu na samom ulazu ponovo je postavljena.

Ali najznačajniji i najveći pomak dogodio se u maju 2019. godine, kada su posle gotovo pola veka od otkrića i konzervacije ovog značajnog spomenika kulture postavljeni turističko-informativni paneli. Ovi paneli su u vidu jedne dugačke table postavljeni uz hodnu stazu koja je predviđena za posetioce i prostire se iznad lokaliteta u dužini od 19 metara. Arheolog Narodnog muzeja Čačak osmislio je prezentaciju koja je podeljena na dve celine. Prva celina odnosi se na *Rimske terme* i podeljena je na tri segmenta. *Prvi segment* sadrži uvodni tekst o rimskim termama odštampan na pet jezika (srpski, engleski, nemački, ruski i francuski) i osnovu kupatila sa položajem i nazivom prostorija koje su istražene. U *drugom segmentu* data je rekonstrukcija hipokausta (sistem za grejanje) i fotografije pronađenih delova instalacija za grejanje, a u *trećem segmentu* prikazana je idealna rekonstrukcija termi koja je izrađena u saradnji sa arheologom i grafičkim dizajnerom, ispod nje u nizu su fotografije odabranih predmeta koji su

pronađeni tokom iskopavanja. Neki od njih su deo stalne muzejske postavke. Druga celina ima naziv *Čačak u antici* (II–V veka), na srpskom i engleskom jeziku; centralno mesto zauzima karta grada sa 12 mapiranih lokaliteta, obeleženih sa pet legendi (slučajni nalaz, kasnoantička građevina, terme, nekropola i kasnoantički horizont). Svaki lokalitet je predstavljen sa fotografijama nalaza (predmeti, arhitektonska plastika i osnova građevine). Grad Čačak finansirao je postavljanje prezentacije, kao i uređenje lokaliteta i postavljanje video-nadzora. Samim tim stekli su se uslovi za otvaranje spomenika kulture za posetioce. Mora se naglasiti da Narodni muzej Čačak nema kustosa-pedagoga, kao ni vodiča koji bi konstantno bio na lokalitetu, stoga je lokalitet zasada otvoren dva dana u nedelji i ulaz je slobodan. Prvih pedeset godina Termini prošlo je u magnovenju, ali narednih pedeset zasigurno neće. Ovo je novi početak koji moramo iskoristiti da na pravi način istaknemo kulturnu, obrazovnu, istorijsku i društvenu vrednost kulturnog nasleđa jer bez toga nema budućnosti, zar ne? 🍷

IZDAVAČ
NK ICOM Srbija, Trg Republike 1a, Beograd
icom.srbia@gmail.com
<http://network.icom.museum/icom-serbia>

ZA IZDAVAČA
Nikola Krstović

GLAVNI UREDNIK
Tatjana Mihailović

UREĐIVAČKI ODBOR
Angelina Banković
Zorana Drašković Kovačević
Jelena Ognjanović, Sara Sopić

SARADNICI U OVOM BROJU
Jelena Ognjanović, Sara Sopić,
Nikola Krstović, Tijana Palkovljević Bugarski
Zorana Drašković Kovačević, Ivana Ćirić
Angelina Banković, Zoran Rakić, Ana Vranješ
Veljko Džigić, Natalija Ćosić, Predrag Đidić
Aleksandra Gojgić, Mira Luković

LEKTURA
Ana Gvozdrenović

DIZAJN
Dragan Pešić

PRIPREMA ZA ŠTAMPU
Jovan Antonić

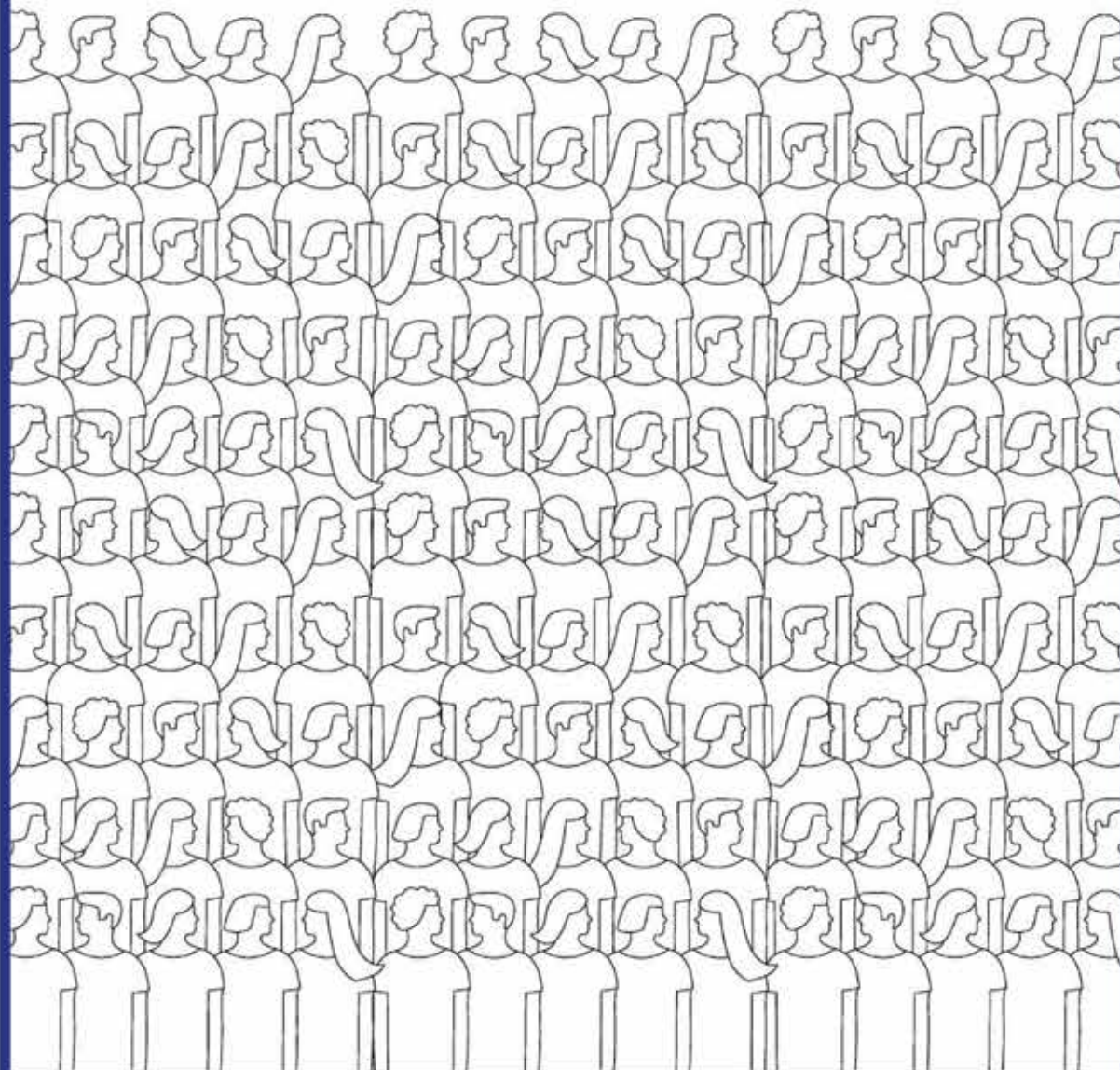
ŠTAMPA
BiroGraf Comp
Atanasija Pulje 22, Zemun

TIRAŽ 250

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Narodna biblioteka Srbije, Beograd

GRAB SOME CRAYONS AND GET CREATIVE!

ICOM international
council
of museums

Museums for Equality:
Diversity and Inclusion

**INTERNATIONAL
MUSEUM DAY**

18
may 2020

@ICOMofficial

#IMD2020

icom.museum